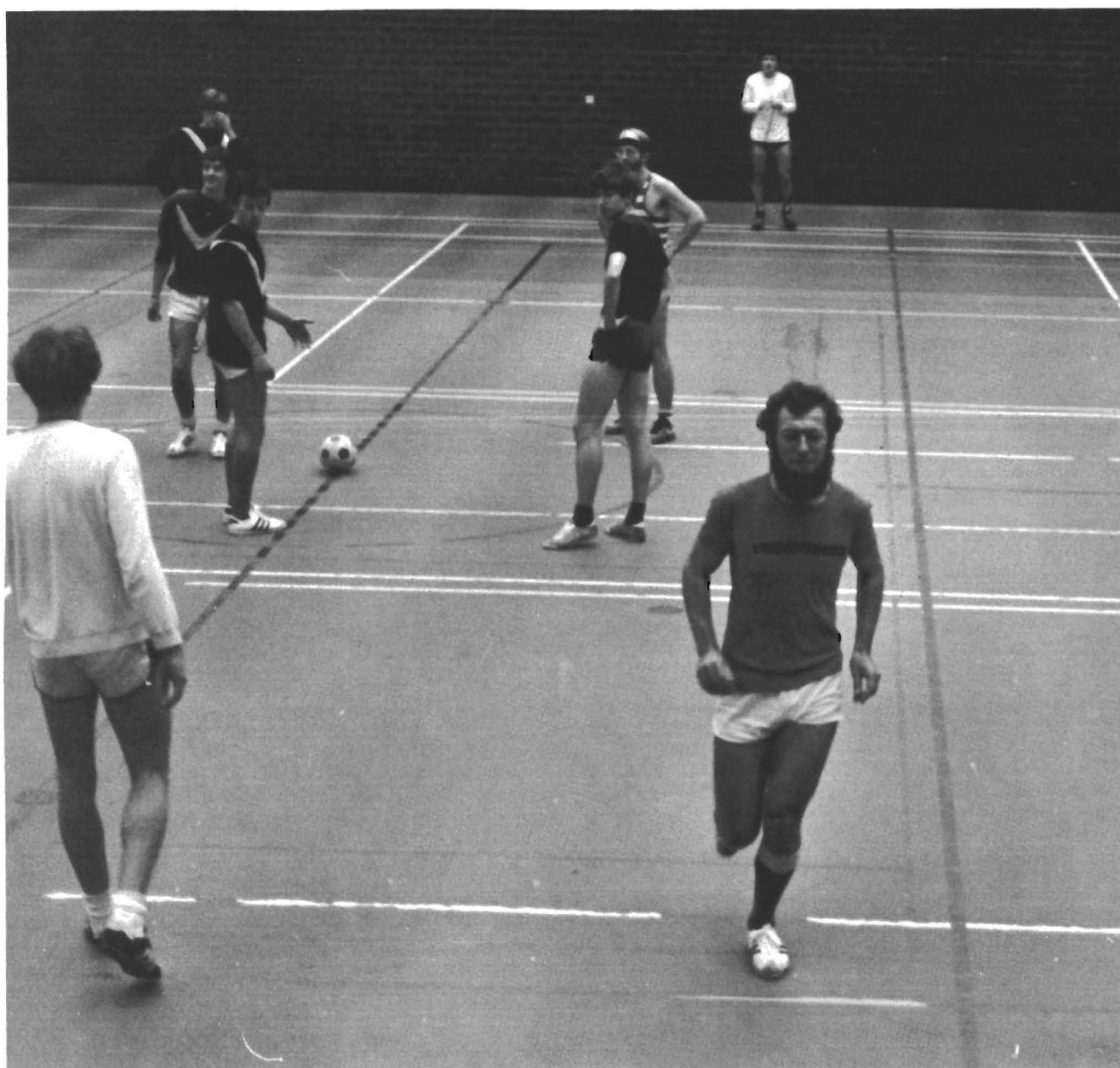

rosto

"December 1982 / Januari 1983, Nummer 101"

**In dit nummer: Prof. J. Hartog
Lerarenopleiding
Nobelprijs Stigler**

Prof. J. Hartog: Constructieve 'master of arts'

Vrijdag 19 november konden wij aan het uitgebreide scala van hobbies van hoogleraren een nieuwe toevoegen: zaalvoetbal. Tijdens het toernooi van de SEF op de Boelelaan had Rostra een interview met de 'nieuwe' hoogleraar Prijsstheorie. Leerling van Tinbergen, opvolger van Pais. Het relaas van een pleidooi voor het struikelblok in het kandidaats door een micro-econoom in hart en nieren: professor Joop Hartog.

Na een HBS-A opleiding ('ik ben boekhouder') ging Hartog economie studeren aan de toenmalige NEH te Rotterdam. In 1970 behaalde hij het doctoraal en vertrok vervolgens naar Kingston, Ontario in Canada. Hij studeerde aan de Queens University en behaalde in 16 maanden een MA-graad, 'Master of Arts'.

Terug in Nederland aanvaardde hij het ambt van wetenschappelijk medewerker aan de NEH. Hij werkte daar tien jaar (op een maand na) 'heerlijk beschut op een onderzoeksplaats met grote vrijheid'. In dit decennium heeft Hartog twee keer een zijstapje gemaakt.

Gedurende twee jaar is hij parttime verbonden geweest aan het Sociaal Cultureel Planbureau. Daar hadden ze iemand nodig die praktijkproblemen vanuit de theorie kon onderzoeken. Daarnaast heeft hij nog een zomer in de V.S. doorgebracht. Hij was verbonden aan de University of Wisconsin, m.n. het 'Institute Research on Poverty'. Dit instituut waar wetenschappers van vele vakgebieden zich bezig houden met onderzoek op het gebied van inkomensverdeling werd door President Johnson opgericht. Het doel was de effecten van de invoering van een sociaal verzekeringstelsel in Amerika te onderzoeken. 'Dat is werkelijk een prachtig instituut, *was* het, want het wordt wat afgeknepen nu door Heer Reagan.' Sinds december 1981 is Joop Hartog aan onze Faculteit verbonden als hoogleraar Prijsstheorie.

Ambities

Rostra vroeg zich af of bij Hartog duidelijk de ambitie bestond om hoogleraar te worden. 'Ik heb niet het gevoel dat je daar invloed op uit kan oefenen. Het enige wat je kan doen is je werk

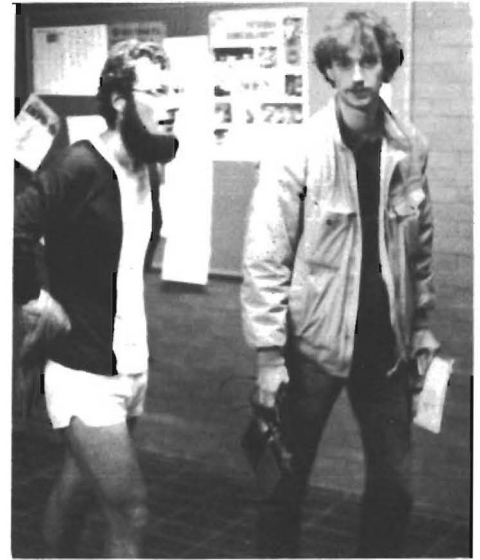
zo goed mogelijk doen. (een naar later bleek typerende uitspraak). Er bestaat voor mij geen vaste carrièrelijn. Natuurlijk zijn er wel samenvallende belangen. Als je je werk goed doet kom je op een gegeven moment in de kring van gegadigden terecht. Zo is het professoraat in Amsterdam voor mij tamelijk onverwacht gekomen. Ik heb de advertentie zelfs niet gezien. Naar alle waarschijnlijkheid omdat ik op dat moment zeer specifiek op een nevengebiet, de arbeidsmarkteconomie, bezig was. Pas in de tweede ronde heb ik, op uitnodiging, gesolliciteerd.'

Hartog voorziet voor zichzelf nog een groot aantal jaren van wetenschappelijke activiteiten. In een politieke carrière, in navolging van zijn voorganger, heeft hij geen trek.

'Ik heb een tijdje geleden een aanbieding gehad in die richting. Een bijbaantje in de Haagse kringen. Ik heb daar lang over nagedacht, maar heb het uiteindelijk niet gedaan. Ik sta liever aan de zijlijn de boel te bekijken. Om zelf actief het veld in te gaan, daar heb ik niet de minste behoefte aan.' (Even later blijkt de voetballer Hartog er een tegengestelde filosofie op na te houden)

Met dit interview wil Rostra de serie interviews met hoogleraren (zie ook het artikel 'Heeft een faculteitsblad nut' in Rostra 100) weer oppakken. Uit deze interviews (Van der Zijpp, Goedhart) blijkt dat hoogleraren naast het hoogleraarschap (vele) nevenactiviteiten hebben. Rostra concludeerde dat het professoraat 'alleen' niet bestaat. Hartog blijkt de uitzondering.

'Ik heb wel veel contacten buiten de UvA om, maar die liggen allemaal in de sfeer van mijn werk: onderzoek. Dus ik ben vrij eng beperkt tot mijn vak, ja.'

Tinbergen

Hartog komt uit Rotterdam. De invloed die dit op hemzelf en zijn werk heeft gehad en nog steeds heeft ervaart Hartog als positief. Vooral Tinbergens lijfspreuk 'wetenschap is een proces' spreekt hem erg aan. Van een negatieve dominerende invloed is geen sprake: 'Tinbergen is juist een erg stimulerende figuur.'

Onderwijs

Op het gebied van onderwijs heeft professor Hartog in Rotterdam weinig ervaring opgedaan. In Amsterdam geeft hij de hoorcolleges voor micro in het kandidaats en verzorgt een blok doctoraalcolleges.

Op de vraag hoe hij het vindt om een vak te geven dat door veel studenten als een struikelblok gezien wordt komt hij met een zeer realistische visie op het huidige onderwijs.

'In tegenstelling tot Rotterdam heeft Amsterdam geen scheiding in het kandidaats van de bedrijfs-economische en algemeen economische studierichting. Dit brengt met zich mee dat aan twee verschillende groepen studenten onderwijs moet worden gegeven. Enerzijds aan een nog steeds groeiende groep duidelijk bedrijfseconomisch gerichte studenten; deze heeft natuurlijk een geringe behoefte aan een uitgebreide prijsstheoretische opleiding. Hoogstens is een globale kennis nodig, die ordelijk denken over wat een prijsstelsel kan doen mogelijk maakt. Aan de andere kant bestaat er de groep studenten die een grondige kennis van de prijsstheorie nodig heeft. Ondermeer omdat micro-economie het basisvak van vele andere vakken is, zoals onder andere openbare financiën, IEB etc. Deze belangentegenstelling moet zoveel mogelijk in de colleges worden overwonnen. Dat valt lang niet mee, omdat het geen vak is waarmee vanaf de eerste dag leuk kan worden gewerkt. Het is een vak waarin geïnvesteerd moet worden, er is een zekere kennis nodig voordat je conclusies kunt gaan trekken. Om affiniteit met het vak te hebben moet je van formalisatie en abstractie houden.'

Daarom moet er ook wat in de student zitten, het zou aardig zijn als de studenten de stof van te voren zouden doornemen.'

Algemeen punt van kritiek? 'Nee, zelf deed ik het ook niet altijd.'

Ideale collegevorm

Terugkomend op het onderwijs vragen wij ons af of vanuit het vak wel genoeg stimulansen komen. 'Ik ben nog steeds op zoek naar de ideale collegevorm. Ik probeer de studenten wel te stimuleren, ik heb onder andere een bundeltje artikelen samengesteld. Die artikelen geven toepassingen van de prijstheorie, waarmee ik de studenten probeer naast de verplichte stof wat interesse voor het vak bij te brengen, maar ze vliegen niet als warme broodjes de deur uit. Het is plezierig als de studenten meeleven. Een groep die geïnteresseerd is werkt erg motiverend. Je kunt de studenten wel meer bij het vak betrekken door leuke toepassingen te bespreken maar de basiskennis blijft daarvoor onontbeerlijk. Vanuit dat oogpunt is de Rotterdamse oplossing wel aantrekkelijk. Bij een vroegtijdige splitsing van algemene en bedrijfseconomie kun je de stof veel meer op de algemene economie enten. Maar aangezien deze splitsing er niet komt in de tweefasenstructuur blijft het huidige kandidaatsvak micro een verplicht vak, dus moet het vak ook voor iedereen toegankelijk blijven. We streven er wel naar om steeds meer het waarom achter de diverse modellen duidelijk te maken, maar toen ik het nieuwe collegeprogramma samen moest stellen, bleek de nieuwe studiestructuur grote beperkingen op te leggen. Zo wilde ik eerst de theorie doen en vervolgens leuke toepassingen behandelen, maar dat is in de beperkte tijd die we hebben niet gemakkelijk.'

Ideaal

Al eerder constateerden we dat Hartog totaal geen politieke ambities heeft. Hij is met recht een echte wetenschapper te noemen, een onderzoeker. Zoals hij zelf zegt tamelijk eng beperkt tot zijn vakgebied. Dit blijkt ook als zijn ideaal ter sprake komt.

'Ik ga achter mijn bureau zitten en probeer de wereld in al zijn facetten te modelleren, dat is mijn ideaal. Ik ben blij als ik een stap vooruit maak. Bij een model horen veronderstellingen. Dit legt beperkingen op maar daar ligt juist de uitdaging: probeer iets aan de veronderstellingen te doen, probeer ze zo algemeen mogelijk te maken. Maar blijf daarbij binnen het model. Ik heb er een hekel aan als mensen buiten het model om gaan redeneren, dat is niet wetenschappelijk. Conclusies moeten binnen het model getrokken kunnen worden. Je kunt over het algemeen wel iets in globale termen zeggen, maar je moet het kunnen toetsen en meten.'

Ik merk ook dat ik vorderingen maak. Het lukt om factoren in modellen op te nemen die tot nu toe tot de veronderstellingen hoorden. Wiskunde en statistiek is hierbij in zoverre belangrijk dat de mogelijkheid bestaat daarmee iets in een model onder te brengen. Wiskunde is voor mij een receptenboek. Aan de hand van een probleemstelling zoek je een wiskundig recept dat daarbij zou kunnen passen. Achteraf gezien is het ook mogelijk om zonder wiskunde het gevonden model te beschrijven. Maar je moet toch eerst het model formeel opzetten. Je moet het eerst in wiskunde gieten voordat je verbaal conclusies kunt trekken. Ik ben alleen maar een consument van de wiskun-

de. Ik ben er ook niet in geschoold. In feite ben ik een boekhouder, in het bezit van een HBS-A-diploma. Vandaar dat ik wel het ordeningsprincipe bezit.'

Optimum

De verschillende publikaties van Hartog doorwerkend kwamen wij tot de conclusie dat hij weliswaar maatschappelijke problemen signaleert maar geen oplossingen aandraagt. Hartog blijkt de maatschappelijke ontwikkelingen niet te *wilten* beïnvloeden. Nieuwsgierigheid is zijn drijfveer. Deze wetenschappelijke nieuwsgierigheid is kenmerkend voor hem.

'Ik heb er geen behoefte aan om ontwikkeling te beïnvloeden, wel is het interessant om te zien dat aan de hand van de theorie bepaalde ontwikkelingen plaatsvinden. Bijvoorbeeld op het gebied van de arbeidsmarkt, discrepanties, arbeidscondities, kwaliteit van werk etc., bleken de optimumcondities hetzelfde te zijn als bij collectieve goederen. Vandaaruit verder redenerend zeg je: ja, dat is logisch, dat kan ik begrijpen, arbeidsomstandigheden zijn collectieve goederen.'

Ze gelden voor alle werknemers in het bedrijf, tegelijk. En dat maakt het direct moeilijk om via de markt optimale afstemming te bewerkstelligen. Dit alles heeft wel iets met bedrijfseconomie te maken, maar de benadering is anders. Als ik praat over arbeidsomstandigheden heb ik het over optimale afstemming. Dit is op het moment wat op de achtergrond geraakt omdat het werkloosheidsprobleem alles overspoelt.

Maar toen ik er een paar jaar geleden aan begon was het een erg actueel probleem. Hoe moet je als econoom tegen dat probleem aankijken? Als socioloog beschrijf je het gebeuren. Dat is veel gemakkelijker. Je kunt ook een opvatting hebben over wat goed is en wat fout. Dat gaat als economie niet. Je kan alleen naar de kwaliteit van de

marktwerking kijken. Waarom gaat dat mis? Wat zou je mogen verwachten? Dat houdt in dat je gaat kijken naar de wensen van de aanbieders van arbeid. En de optimale afstemming van die wensen op die van de vragers naar arbeid. Het blijkt dat er een *'marktfailure'* zit in de afstemming van vraag en aanbod. Dan moet je naar andere middelen zoeken. Mobiliteit en verloop van mensen is niet het juiste middel. Een instelling als de Commissie voor Arbeidsomstandigheden en de nieuwe Arbeidsomstandighedenwet zitten dan op het goede spoor.

Hier blijkt dan toch dat de theorie wel degelijk invloed heeft op de praktijk.

'Van de huidige ontwikkelingen op het gebied van de inkomensverdeling weet ik niet alles. Ik heb geen diepgaand empirisch onderzoek gedaan. Ik denk wel dat er wat meer flexibiliteit in de beloningssystemen zou mogen komen. Dat is in het verleden urgenter geweest dan het nu is.'

Op het moment is het niet relevant om de werkloosheidsuitkeringen naar beneden te halen. Al die mensen moeten dan hollen naar een baan wat niet mogelijk is omdat er geen vraag naar arbeid is.

Op lange termijn mag er wel wat meer aandacht worden gegeven aan de mogelijkheid om met wat geld prikkels uit te delen. In Nederland is de laatste jaren er de nadruk gelegd op rechtvaardige verdeling. Economen weten al lang dat er een conflict bestaat tussen rechtvaardigheid en doelmatigheid. Maar als wij in Nederland die prijs op willen brengen is dat uitstekend. En die prijs kan ook best meevallen. Maar zo hier en daar zal die prijs te hoog zijn en zal de teneur optreden tot het inbouwen van financiële prikkels. Dit is de laatste tijd in Nederland duidelijk het geval. Maar grote voorzichtigheid is geboden. Vooral met het geven van financiële prikkels aan arbeidsongeschikten. Dat heeft geen enkele zin. Wat rechtvaardig is hangt ervan af.

Welke variabelen mogen een rol spelen bij het beheersen van de inkomensverschillen en in welke mate? In Nederland zijn we het er over eens dat inspanningsverschillen een rol mogen spelen. Maar als je begaafd geboren wordt kan je zonder moeite een hoog inkomen behalen. De theoretische oplossing is eenvoudig. Namelijk het instellen van een talentenbelasting.'

Kritiek op bestaande ideeën levert professor Hartog niet. Hij zegt zelf dat dat in zijn constructieve aard ligt.

'Als je er voor gaat zitten kun je elke theorie omver halen, echt waar! Er zijn mensen die daar meester in zijn. Maar dan sta je wel met lege handen. Ik weet ook wel dat bepaalde veronderstellingen niet deugen.'

Maar hoe doe je het dan anders? Dat kost tijd en daar ga je dan voor zitten. Kritiek is natuurlijk wel nuttig. Je wordt opgepept om er dan wat meer aan te doen.'

Het voetbalteam verstoort het interview met de mededeling dat de prof weer moet voetballen.

Op de valreep nog even een opmerking over zijn status,

'Ik hou er niet van dat mensen op een afstand blijven vanwege je titel. Ik ga graag op informele wijze met mensen om. Je moet met je werk bewijzen wat je waard bent.'

Op het voetbalveld werd helaas niets waar gemaakt. Het team met de prof ging roemloos ten onder. Zou voetbal dan toch ook een kunst zijn die je kunt leren?

JJ, HPK

Het maken van meesters,

onze eigen universitaire leraren-opleiding

De meeste mensen zijn slecht, stelde de Griekse filosoof Teutemus. Desondanks zijn er altijd mensen geweest die zich geroepen voelden om andere mensen te onderwijzen. Een ekonoom kon vrij eenvoudig aan deze roeping gehoor geven. Tegelijkertijd met de doktoraalbul verkregen studenten economie de onderwijsbevoegdheid. Door de grote vraag naar docenten economie was het zelfs mogelijk om onbevoegd les te geven naast je studie. Vanaf 1 september 1983 kunnen doktoraal studenten economie de onderwijsbevoegdheid alleen nog maar verkrijgen wanneer zij een pedagogisch-didactische cursus gevolgd hebben.

Het Akademisch Statuut

Met een Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs van 19 september 1963, kwam in het Akademisch Statuut te staan dat mensen die afgestudeerd waren in Rechtsgeleerdheid, Letteren, Wijsbegeerte, Sociale Aardrijkskunde en Economie -mits zij aan enige voorwaarden voldeden- de lesbevoegdheid *Staatshuishoudkunde* verwierven.

Voor alle vakken m.u.v. Rechten, Filosofie, Theologie en Economie moest een student die de onderwijsbevoegdheid wilde verkrijgen een 'bewijs van voldoende pedagogisch-didactische scholing' bezitten.

Op 2 september 1981 werd dit Akademisch Statuut bij Koninklijk Besluit (Staatsblad 579) gewijzigd. Ook voor het 'vak economie' werd een pedagogisch-didactische scholing vereist.

Wat betreft deze scholing staan in het Akademisch Statuut in enkele artikelen eisen geformuleerd. Konkreet komen deze er op neer dat een student gedurende in totaal vier maanden moet hebben deelgenomen aan een onderwijskundige opleiding, waarvan een schoolpraktikum deel uit maakt.

Om een dergelijke opleiding van de grond te krijgen werd op deze fakulteit een commissie lerarenopleiding in het leven geroepen; de CL-FEW. Deze CL-FEW stond onder voorzitterschap van *drs. D. Woudhuysen* en kende als leden *drs. Nicc Cohen*, *Gert Grift*, *drs. Rob de Klerk*, *dr. C.A. Koopman*, *drs. Hans Oostendorp* en *drs. Frans Klijn* die werd opgevolgd door *drs. Jan Wesseling*. De commissie voerde onder andere overleg met *dr. S. Aüer*, de voorzitter van de vakgroep ATOL (algemene en toegepaste onderwijskunde voor de lerarenopleiding) van de Subfakulteit Opvoedkunde, en kwam met een voorstel naar de fakulteitsraad (FR 82054).

variant II

De fakulteitsraad nam uit het voorstel van de CL-FEW variant II over en stelde op haar 127e vergadering van 21 juni jongstleden twee doktoraal C-vakken in; 'Algemene en toegepaste onderwijskunde voor de lerarenopleiding' en 'Vakdidaktiek voor a.s. leraren'. Deze vakken kunnen in het studiejaar 1982/83 fakultatief en enkel in combinatie gevolgd worden. Bijvoorbeeld door studenten die wel de onderwijsbevoegdheid willen verkrijgen maar niet vóór 1 september 1983 hun doktoraal denken te halen. Dezelfde vakken vormen de *beperkte leraren opleiding* die vanaf 1 september 1983 verplicht gevolgd moet zijn wil je leraar worden.

Hoewel uitdrukkelijk gesteld wordt dat deze opleiding NIET de twee-fasen opleiding zal zijn, valt wel te raden dat deze opleiding toch min of meer een prototype vormt.

De commissieleden Gert Grift en Hans Oostendorp deden in de gesprekken die met hen voerde dan ook geen enkele moeite dergelijke spekulaties te ontzenuwen.

Het vak ATOL zal worden verzorgd door de didaktikus *drs. Henk Vlaanderen*. Vlaanderen is verbonden aan de vakgroep ATOL van de subfakulteit opvoedkunde in de Fakulteit der Sociale Wetenschappen en is voornamelijk gedetacheerd bij Sociale Geografie.

Het vak Vakdidaktiek zal worden verzorgd door *drs. D. Woudhuysen*, *prof. dr. W. Driehuis* en *prof. dr. R. Schöndorff*.

De heer Woudhuysen, zelf een alom geprezen docent, verzorgde reeds geruime tijd met *dr. C.A. Koopman* een cursus 'voor de klas staan'.

Waarom *prof. dr. W. Driehuis* zich eveneens met de lerarenopleiding gaat bezighouden is niet geheel duidelijk. Immers, Driehuis is primair een onderzoeker en heeft zich de afgelopen jaren bijna uitsluitend met onderzoek beziggehouden. Bovendien is Driehuis directeur van de S.E.O. en kroonlid van de S.E.R..

Volgens Gert Grift moest Driehuis zich toch al wat meer met onderwijs gaan bezighouden omdat hij ook verbonden is aan de vakgroep Makro, en zou hij die onderwijstijd via de lerarenopleiding kunnen vullen. Niet op de laatste plaats heeft Driehuis samen met *Bas de Gaay Fortman* en *Hans van den Doel* het boekje 'Economie en Werkelijkheid' geschreven. Schöndorff is hoogleraar bij Sociale Geografie maar mede benoemd bij onze fakulteit. Hij heeft met *a.s. drs. Nico Cohen* de leergangen 'Economie Bijvoorbeeld' en 'Economie in Theorie en Praktijk' geschreven. In de opleiding zal een *Workshop* worden gegeven onder leiding van *drs. W. Jansen*. Jansen verzorgt al ruime tijd via de juridische fakulteit een lerarenopleiding economie, hij is aldaar wetenschappelijk medewerker van *prof. Heertje*. Dat de laatste ook wel lesboekjes heeft geschreven is welhaast een overbodige mededeling.

Ook *drs. Thea de Klerk* is bij de lerarenopleiding betrokken. Zij heeft zich beziggehouden met de didaktiek van de wiskunde en zal dat aspect van de opleiding wat meer reliëf geven.

geen truukjes

Zoals geschreven, verzorgt *drs. H. Vlaanderen* het vak ATOL. Ik had hieromtrent een gesprek met hem en vroeg wat voor een soort leraar hij hoopt te kweken.

'Ik ben een onderdeel van een vakgroep en die vakgroep heeft in de loop der jaren plannen ontwikkeld. Wij hebben een bepaald idee van waar de nadruk van een lerarenopleiding moet liggen. Een van die nadrukken is dat didaktiek niet een kwestie is van het aanleren van *kunstjes*, van een aantal truukjes, maar dat leraarschap een bepaalde houding vergt, een bepaalde instelling van de persoon die dat gaat doen. We willen de studenten natuurlijk niet een eenheidsstempel opdraken van wat ze moeten denken, maar we willen dat ze zich ervan bewust worden wat leraarschap voor hen zou kunnen betekenen.'

Binnen het vak ATOL tracht men dit te bereiken door de student de praktijk te laten zien en te voelen. Zo moeten de studenten observaties maken van lessen op middelbare scholen en moeten ze zelf les geven aan hun medestudenten over een onderwerp van de cursus; een referaatsysteem met een zeer diepgaande nabespreking.

'Er bestaat altijd de vraag waar je nou een leraar voor opleidt. Of je die nu voor het bestaande schoolstelsel geschikt maakt of dat je hem uitrust voor een schoolstelsel waarvan je denkt dat het beter bij de ontwikkeling van de maatschappij past. Bijvoorbeeld de werkloosheid. Hoe bereid je mensen er op voor dat ze in een situatie van werkloosheid terecht kunnen komen dat ze veel vrije tijd hebben en hoe ze daarmee om kunnen gaan. Hoe vang je het gebrek aan motivatie op bij leerlingen die grote kans hebben werkloos te worden, en die zich inspinnen voor een academische studie, voor een goed indexamen dat echter weinig resultaat met zich mee zal brengen. Ik denk dat iedere jonge leraar in beide gevallen moet kunnen werken. Bovendien hangt het schoolstelsel waarmee je als leraar werkt sterk af van de school waarin je terecht komt, van de persoonlijke arbeidsverhouding; anders lig je er na je proeftijd uit.'

röntgenfoto

Op mijn vraag of de student die een wetenschappelijke opleiding heeft gevolgd niet tekort schiet in de conceptie van het leraarschap zoals Vlaanderen die schetst geeft hij een tweeledig antwoord. Hij stelt dat de vakken op het V.W.O. en het middelbaar onderwijs in het algemeen, vooral

middel zijn om de leerling met een ruime geestelijke bagage een verantwoordelijk volwassene te laten worden, terwijl wetenschappers hun vak vaak als *doel* zien. Daartegenover staat volgens Vlaanderen dat wanneer je modern onderwijs wilt geven, wanneer je wilt aansluiten op de actualiteit en niet klakkeloos een boekje volgt, je in staat moet zijn om uit de grote hoeveelheid gegevens die op je afkomen een röntgenfoto te maken om zodoende de hoofd- en bijzaken te scheiden. Vlaanderen betwijfelt of een docent die geen wetenschappelijke scholing heeft gehad dat kan.

edele standwerkers

Wanneer je binnenkort de lerarenopleiding met goed gevolg bent doorgekomen, dan verkrijg je de onderwijsbevoegdheid voor de *studierichting der Economie*. Dit betekent dat je les mag geven in Economie I en II, Economie, Handelswetenschappen en Handelskennis. Daarnaast alle economische vakken op het lager-, middelbaar-, en hoogerberoeps onderwijs.

Wanneer de vakken Recht en/of Staatsinrichting een deel van je doktoraal examen hebben uitmaakt, dan mag je ook daar les in geven. Het is nuttig je te realiseren dat wanneer je docent op het V.W.O. wilt worden je dus ook waarschijnlijk een vak Recht in je doktoraal moet hebben gevolgd want op het V.W.O. vormen de vakken Economie I en II, Economie, Handelswetenschappen en Handelskennis II en recht of Economie II en recht geen uitzondering. Welk doktoraalvak dan als Recht valt aan te duiden is mij niet bekend; de keuze ligt tussen Arbeidsrecht, Bedrijfsrecht en Sociaal-economisch recht of een combinatie daarvan.

Duidelijk is in ieder geval dat zowat het hele middelbare onderwijs voor je openstaat. Wanneer je daadwerkelijk die stap onderneemt dan betreed je niet alleen een werkring maar ook een markt; *de markt voor lesboekjes*.

Net zoals op andere boekenmarkten doen uitgever en auteurs grote moeite om hun produkt te slijten. Bij de schoolboekjes komt daar als leuke omstandigheid bij, dat de verkopen groepsgebonden zijn; een school beslist welk boekje zij als verplicht voorschrijft. Of de leerlingen dit nu persoonlijk aanschaffen of dat een boekenfonds hier toe zorg draagt maakt voor de verkoop niet zo erg veel uit, omdat de boekenfondsen vaak een economische levensduur van 3 à 4 jaar aan hun boeken toedichten, terwijl de meeste leerlingen eenzelfde tijd nodig hebben om met hun boekje naar het eindexamen te komen.

Een school beslist welk boek er komt en doet dit meestal op grond van aanbevelingen van de betreffende *vaksectie*, waarna een ouderraad of scholengemeenschapsoverleg nog een vingertje in de pap heeft. In ieder geval kan het voor een uitgever of auteur gunstig zijn om de docenten te *'bewerken'*. Mijn docenten economie maakten destijds gretig gebruik van de mogelijkheid gratis *'presentexemplaren'* bij de uitgever te bevragen en vulden aldus hun boekenkast.

Voor wat betreft aanstaande docenten kan het voor de uitgever en de auteurs gunstig zijn om reeds tijdens de opleiding een bepaalde *'leergang'* te verguisen of op te hemelen. In de tijd dat ik op het middelbaar onderwijs zat was *'De Kern van de Economie'* uitgebracht door *'De Echte Kern BV'* van prof. Heertje, heer en meester. De Kern en ook ander Heertjeboeken - is niet enkel door Heertje geschreven. De eerste versie van *'De Kern'* werd o.a. geschreven door drs. Nico Cohen, prof. dr. R. Schöndorff en *drs. E. Schoorl*. Door meningsverschillen, is de samenwerking

opgeheven. Drs. E. Schoorl zit nog in de vakgroep van Heertje, maar men kan in oude *Folia's* lezen hoe de relatie daar ligt. Prof. dr. R. Schöndorff is nu docent bij onze lerarenopleiding en, zoals eerder vermeld, met o.a. drs. Nico Cohen auteur van *'Economie Bijvoorbeeld'*; een boekje dat hard bezig is Heertje's imperium af te breken. Het valt te verwachten dat de docent Schöndorff geen goed woord over zal hebben voor Heertje's leergang.

De docent prof. W. Driehuis kan ook niet als een Heertje discipel worden aangemerkt. Hij is koauteur van het boekje *'Economie en Werkelijkheid'*. Terwijl *'Economie Bijvoorbeeld'* een didactisch goed onderbouwd werk is met een hoofdzakelijk *neo-klasieke aanpak* tracht *'Economie en Werkelijkheid'* ook andere benaderingen tot hun recht te komen, aldus Hans Oostendorp die dit weer van een andere bron heeft.

roomijs

De docenten zullen niet de intentie hebben hun leergangen te promoten. Bovendien zijn de studenten geheel vrij in het kiezen van de onderwerpen van hun proeflessen en van de daarbij te gebruiken bronnen, waaronder uiteraard schoolboeken. Voor het afsluitend tentamen dienen de studenten twee leergangen algemene economie en twee leergangen bedrijfseconomie VWO/HAVO te hebben bestudeerd. Ze zijn volledig vrij in het kiezen van deze leergangen.

Ik vroeg de heer Woudhuysen waarom er speciaal vakdidaktiek gegeven moet worden wanneer er al een vak algemene didaktiek is. Woudhuysen stelt dat het vak economie zijn specifieke didactische problemen kent. Zoals de modelmatige behandeling bij de algemene economie of de introductie van kalkulatiemethoden bij bedrijfseconomie.

Hij geeft een voorbeeld van een fabriek van roomijs, die een machinepark moet aanschaffen en zodoende met het probleem van rationele en irrationele overcapaciteit komt te zitten. Dit kan op twee manieren worden gebracht. Je kunt uitgaan van de definitie van de begrippen en eindigen met een voorbeeld, maar je kunt ook beginnen met een concreet voorbeeld en vandaar uit een les opbouwen. Woudhuysen is van mening dat de didactische aanpak van een docent niet alleen van school tot school moet verschillen, maar ook van leeftijdsgroep tot leeftijdsgroep. De wijze van behandeling van bijvoorbeeld commentariedragingen is in een tweede klas MAVO totaal anders dan de behandeling van dit onderwerp in een examenklas VWO.

koffiedik kijken

De beperkte lerarenopleiding zoals die nu draait, is geen lang leven beschoren. De twee-fasen structuur vergt een nieuwe opzet. In de inmiddels door de Tweede Kamer aangenomen *Herstructureringswet* is de lerarenopleiding een postdoctorale studie met een duur van zes maanden, waarvan minstens 80 uur hospitiüm (schoolbezoek).

Deze tweede-fase studie zal niet enkel voor economie studenten toegankelijk zijn, maar voor elke student die aan de vakspecifieke ingangseisen voldoet. In de eerste fase zal er een blok worden gegeven die vooral vakdidactisch van aard zal zijn.

Kijkend naar de toekomst komen we vooral terecht in een grote *geruchtenstroom*. Eén van die geruchten stelt dat ieder vak een eigen onderwijsbevoegdheid gaat vergen, dus Economie I, Economie II en Recht. Dit vereist van de aanstaande all-round V.W.O. economie docent een postdoctorale opleiding van 18 maanden. Dit alles staat dan nog geheel los van de *toelatingscriteria* die voor de tweede fase opleidingen gehanteerd kunnen gaan worden; vrije doorstroom, loting of cijferskorie?

Wanneer al besloten wordt tot een universitaire lerarenopleiding in de tweede fase, dan is het nog tamelijk onzeker of die opleiding in Amsterdam en aan de UvA komt. Zeker is dat in de toekomst opleidingen en specialisaties over het land gespreid zullen worden.

Vooruitlopend op deze ontwikkeling heeft de fakulteitsraad in haar 128e vergadering van 4 oktober jongstleden een *'Structuurcommissie 1982'* ingesteld. De commissie bestaat uit prof. dr. W. Driehuis, Gert Grift (AGE), prof. dr. J. Lambouy, prof. dr. P. Verburg en Han van Wijk (OBAS). Drs. Hans Oostendorp is ambtelijk sekretaris van deze commissie die in een *'krooncentenplan - lange termijn'* de zwaartepunten van deze fakulteit gaat bepalen; de grondslag voor de strategie tijdens het te verwachte steekspel.

Of in dit steekspel de lerarenopleiding behouden kan worden is vooralsnog duister. Aan onze lerarenopleiding zijn de namen van Driehuis en Schöndorff verbonden die wel enig gewicht in de schaal leggen. Daarentegen heeft onze plaatselijke *konkurrent*, de VU, al jaren een lerarenopleiding, met name voor de tweede en derde graad. De nu ingestelde beperkte lerarenopleiding kan gezien worden als *prototype* om de tweede-fase opleiding naar deze fakulteit toe te trekken, maar ook als *wisselgeld* in de onderhandelingen om andere zaken te behouden (b.v. Bouweconomie, Vrouwenstudies of Economische Geschiedenis).

Doing things hard

Interview met professor Takamura

Japan houdt de gemoederen van de ondernemers en economen in het westen bezig. Heeft nieuwsgierigheid, de eigenschap die vaak als de belangrijkste kracht achter het japanse economische wonder wordt gezien, nu de europeanen te pakken? Hopen we door middel van studiereizen, het onderhouden van intensief contact, voor zover dat mogelijk is met japanse ondernemers, en onderzoek naar de japanse produktie- en researchmethoden er achter te komen waarom zij nog groeien en wij niet meer? Dit laatst is waarschijnlijk de belangrijkste drijfveer achter de groeiende belangstelling voor het land van de rijzende zon.

De op het moment aktuele handelsoorlog en prijzenslag rond de video-cassette recorder tussen Japan en West-Europa maakt dat de interesse voor dit land meer een bittere noodzaak is dan dat het voortkomt uit nieuwsgierigheid. De merknamen Sony, Toyota, Mitsubishi en Kogo Myata roepen bij vele Europese consumenten prettige associaties op, terwijl ze vele producenten in die branches grijze haren bezorgen.

Grappig is in dit verband te vermelden hoe het japanse imago door het nederlandse bedrijfsleven zelf soms wordt gebruikt om er voordeel aan te behalen; in een wervingsfilm van Schiphol om deze luchthaven als distributiecentrum te promoten vertelt een japanse ondernemer de kijker het volgende: *'we did many, many research and came to the conclusion that Schiphol is the most ideal place'* Als een japper dit na onderzoek konkludeert moet het wel goed zijn...

Twee nederlandse journalisten, Peter van Dijk en Simon Rozendaal, die in de zomer vele artikelen over Japan in de NRC publiceerden, lieten vorige maand een kortschrift 'Japan Bijvoorbeeld' het licht zien. De volgens de auterus belangrijkste kenmerken van de japanse samenleving op sociaal-economisch gebied krijgen in korte anecdotische verhalen aandacht. ESB en andere economische tijdschriften laten zich ook niet ontbetuigd wanneer het om Japan gaat. Dergelijke informatiestromen maken dat je als nederlander een heel aardig beeld kan krijgen van Japan. Het

is natuurlijk altijd de vraag of zo'n beeld dat gevormd is door observaties en interpretaties van anderen klopt met de werkelijkheid.

Een tijdje geleden deed de prachtige gelegenheid zich voor eens over dit beeld van Japan te praten. Gedurende enkele weken deelde professor Takamura van de Yagamata Universiteit in Japan de kamer met Drs van Offeren op ons instituut. Een japanse econoom op kamer 3118 van de vgroep 'Waarde en Winst', kan het mooier uitkomen?

Onderzoek

Professor Takamura doet onderzoek naar het nederlandse jaarrekeningen systeem. Al jaren houdt hij zich bezig met vergelijkend onderzoek op het gebied van de verschillende systemen in de westerse wereld. Hij toonde ons een boek waarin hij de kenmerken van het amerikaanse en nederlandse systeem behandelt. Eerlijkheidshalve moesten we bekennen dat zijn werk door de japanse karakters voor ons niet erg toegankelijk was. Helaas zaten we ook verder weinig in de materie waar de professor zich met japanse ijver op gestort had. Voor hem bestonden geen taalbarrières. De heer van Offeren vertelde hoe professor Takamura, omgeven door woordenboeken Nederlands-Duits en Duits-Japans, zich de inhoud van nederlandse wetten en standaardwerken van dé Limpberg eigen maakte.

Ondanks deze ongelijkheid in nivo van de gesprekpartners was professor Takamura onmid-

山形大学
教授
研究室
990
山形市小川町
山形大学
小川町
二丁目
二五番
二二五号
電話
0113
三二一
六二
三三

山形大学教授
竹村欣也

Yoshinari Takamura.

dellijk bereid, op de dag vóór zijn vertrek, tijd vrij te maken voor een interview in Rostra.

In het kort vertelde hij ons zijn ideeën over het nederlandse jaarrekeningssysteem. Uw systeem is veel beter dan dat van Japan verzekerde hij ons en lachte ons daarbij vriendelijk en innemend toe. Even bekwam ons het gevoel hier te maken te hebben met de zo vaak beschreven oosterse beleefdheid inclusief een ritueel van complimenten. Maar professor Takamura meende het; Het nederlandse systeem is volgen hem eenvoudiger en daardoor beter te hanteren dan het japanse: *'De nederlandse wet op de jaarrekening kent niet zoveel voorschriften in de vorm van eindeloze artikelen, zoals in Japan.'* Hij zou graag het nederlandse systeem in Japan ingevoerd zien. De verwevenheid van universiteit en maatschappij, zo verzuchtte hij, is helaas niet sterk in zijn land. Er is weinig sprake van interactie wat betreft de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en de invoering ervan in de bedrijven. De uit de oosterse cultuur afkomstige term 'Ivoren Toren' is volgens hem ook van toepassing op de Japanse universiteit: *'We professors don't like business.'*

Hij was dan ook aangenaam verrast in Nederland een professor te ontmoeten die twee dagen van de week zijn werkkring op de universiteit heeft en de rest van de week als registeraccountant werkzaam is.: *'In Japan is zoiets ondenkbaar.'*

Via het onderwerp universiteit contra maatschappij kwamen we te praten over doorstroming van economiestudenten naar banen in het bedrijfsleven of overheid. De plaatsing, na zware toelatingsexamens, op bepaalde universiteiten is bepalend voor de baan die je na je studie krijgt: *'The more distinguished the university and the better your marks, the bigger is your chance to get a good job'*. Door het systeem van toelatingsexamens studeren op de universiteiten niet zo hard volgens professor Takamura: *'na het examen is het luilekkerland?'* We zijn wat verbaasd, het begrip luilekkerland klinkt ons niet erg japans in de oren.

Hoe zit het met de over de hele wereld bekende, japanse arbeidsethos? Professor Takamura vertelde ons dat hij in zijn opvoeding had meegekregen dat hard werken een deugd is. Maar niet alleen werd hij aangezet tot hard werken, ook

Prof. Takamura en drs Van Offeren.

moest hij in zijn spel grondig te werk gaan: *'my mother always told me: you have to work hard and you have to play hard! - Wij jappers doen alles grondig.'* Over vakanties, die nooit langer duren dan tien dagen, wordt ook niet luchtig gedacht: *'We spend our holidays hard, do Europe in ten days as you've noticed, I guess!'* Om dit alles nogmaals te onderstrepen besluit professor Takamura dit onderwerp met de volgende woorden: *'doing things hard, that's the secret of growth in Japan.'*

Verder heeft arbeid een heel andere plaats in het dagelijks leven dan in Nederland. In Japan bepaalt het bedrijf het hele leven van de mensen: *'bedrijven bezitten hele steden, mensen leven om het bedrijf heen, overdag werken en 's avonds amusement, majong, alles met de mensen van het bedrijf. Je maakt in het weekend wandelingen met je collega's, trouwt met ze, gaat met elkaar op vakantie.'*

Een dergelijke situatie is voor ons zo vreemd dat we onmiddellijk van professor Takamura willen weten of de jongeren in Japan deze levensinstelling nog steeds prettig vinden. Is er sprake van een generatieconflict?

'Jongeren zijn waarschijnlijk meer individueel ingesteld, maar niet zoals in Europa. Ook voor de japanse jongeren blijft het familieleven heel belangrijk. Hierbij is het begrip 'familieleven' ruim. Op school, op de universiteit en op de bedrijven ben je elkaars 'brothers en sisters'. Er wordt verwacht dat je tot je pensionering op een bedrijf blijft werken, member of family. Soms vinden jongeren dit niet zo leuk maar ze voelen toch die sterke band.'

In vele publicaties over Japan vind je deze bijzondere vervolg van pag. 6

dere maatschappelijke verhoudingen in de japanse samenleving terug. In het eerder genoemde kortschrift over Japan wordt een onderzoek van de OESO aangehaald. Tien jaar geleden analyseerden zij dat het economische succes gestut was door drie pijlers: het systeem van levenslang gegarandeerd werk, het senioriteitsbeginsel en bedrijfsgebonden vakbonden. Het senioriteitssysteem is een uiterst effectieve manier om loyaleiteit aan het bedrijf te verzekeren; japanse werknemers worden bevorderd naar jaren, niet naar verdienste en verandering van baan betekent verlies van jaren, dus van positie en salaris. De japanse opvatting van de onderneming als leefgemeenschap verschilt wezenlijk van de westerse tweedeling in kapitaalverschaffers en werknemers en stimuleert diezelfde loyaliteit. Naast deze kenmerken van de economische groei van Japan is er nog die nieuws- en leergierigheid. Als we professor Takamura vragen naar deze karaktertrek van zijn volk, begint hij met gepaste trots en tegelijkertijd een tikkeltje verlegen te lachen: *'wij jappers willen gewoon graag alles weten, we zijn nieuwsgierig naar alles wat nieuw en vreemd is. Je vindt bij ons veel vertalingen van literatuur uit Europa.'*

Op de vraag of hij het idee heeft dat de mensen in Nederland goed geïnformeerd zijn over Japan begint hij wederom te lachen. In Holland, zo meent hij, zijn veel misvattingen over Japan. Vaak worden culturele kenmerken van China en Japan door elkaar gehaald: *'het inbinden van de voeten van de meisjes, met als doel ze klein te houden, hebben wij in Japan nooit gedaan, in tegenstelling tot wat velen in Uw land denken.'* Ook ontmoette professor Takamura mensen die dachten dat in Ja-

pan alle huizen van papier zijn gemaakt. Hij vond het leuk dat het japanse gebruik om aan lage tafeltjes te eten en te werken bij ons wel bekend was, maar we moesten weer niet denken dat de Jappers geen gewone buro's kennen. Een ding is heel typerend voor Japan, de tweedeling in de levensstijl: thuis de lage tafeltjes en de kimono en op het werk het buro en het westerse pak.

Nu het gesprek op gewoonten en gebruiken was gekomen kon het onderwerp eten -wat typeert een volk meer dan zijn eten- niet uitblijven. Wij, Nederlanders denken onmiddellijk aan rauwe vis als we aan Japan denken. Waar gingen de gedachten van professor Takamura naar uit als hij aan de hollandse keuken dacht? Even was het stil. Een beetje in de war gebracht door onze vraag vertelde hij dat hij in zijn gehuurde appartement in de Leidsestraat altijd voor zichzelf (japans) had gekookt. Nederlands eten kende hij niet behalve haring en een 'scholletje' dat hij op uitnodiging van zijn kamergenoot de heer van Offeren in een restaurant had gegeten. Het zal de lezer niet verbazen te horen waar de heer van Offeren een lunch werd aangeboden op de dag van het vertrek van professor Takamura: Het Okura Hotel!

H.P.K.

J.J.S.

foto's J.J. Meltzer

Voor geïnteresseerden: Kortschrift NRC nr 28 10/82: Japan bijvoorbeeld, Peter van Dijk. Simon Rotendial. ESB nr 3369k 25/8/02: Economische samenwerking tussen Nederland en Japan, Hr.Drs.F. Bolkesteijn.

ECONOMIE BIJVOORBEELD

BOEK I

WERKBLADEN

begrip van economie onderwijs aan volwassenen in het bedrijfsleven en bij de overheid.

Of dit nu bij ons blijft, naar d' Witte Leli (De N.L.O. aan de UvA) of naar de VL-VU (de N.L.O. aan de VU) gaat, daar kan Woudhuysen nu geen uitspraak over doen.

Henk Vlaanderen heeft naar twee kanten zijn twijfels bij deze ontwikkelingen. 'Ik denk dat er een aantal fakulteiten in den lande zijn, die teveel het idee hebben dat wanneer je een goed leraar wilt zijn je bovenal een goed wetenschapper moet zijn. Die de didaktiek als een verzameling truukjes beschouwen. Ik heb aan den lijve ondervonden dat er van die fakulteiten bestaan waar je met de mening dat didaktiek -algemene onderwijskunde en vakdidaktiek- ook onderzoeksmatig, op

een wetenschappelijke manier, kan worden bedreven, je dan ontzettende hoeveelheden weerstand te verwerken krijgt. Daarmee worden dingen tientallen jaren terug gedraaid. Dat zou in het voordeel pleiten om het maar te concentreren op die N.L.O.'s.

Maar, wanneer ik naar het buitenland kijk; daar wordt het ook aan de universiteiten gedaan en daar zijn zelfs hoogleraren voor leerplanontwikkeling. In Duitsland vind je professoraten voor 'Fachdidaktik' (dat is wat wij vakdidaktiek noemen plus leerplanontwikkeling). In de V.S. zie je een aantal ontwikkelingen aan de universiteiten die ik erg plezierig vind; waardoor ik zeg, nou daar zijn een aantal wetenschappers die zich met die zaken bezig houden; *het zou jammer zijn als zo iets niet mogelijk zou zijn.*

MM

In dit artikel wordt nergens de officiële mening of strategie van de fakulteit weergegeven. Eventuele spekulaties zijn geheel voor rekening van de auteur, tenzij ze in het artikel door een duidelijk omschreven persoon worden gemaakt. Met dank aan Ad van Kooten voor het ter beschikking stellen van zijn kassetterekorder.

Nobelprijswinnaar George J. Stigler

De twintigste Nobelprijs voor economie is dit jaar aan George Stigler toegekend. Deze econoom is, zoals zijn titel luidt: Charles R. Walgreen Distinguished Service Professor of American Institutions' aan de Universiteit van Chicago. De 71-jarige hoogleraar is allerm minst de deftige gewichtigheid die de vele hoofdletters van zijn uitgebreide titel suggereren.

Integendeel, Stigler is de zakelijk georiënteerde Amerikaan (van geboorte) die zijn naam en brede culturele belangstelling vanuit Europa heeft meegekregen. (zijn ouders emigreerden, naar ik meen uit Duitsland voor de W.O. I) In het boek van W.G. Shepherd, *The Economics of Industrial Organization*, dat onze kandidaatsstudenten plegen te bestuderen, staat op pagina 20 een foto van Stigler, maar het onderschrift met de naam is onjuist. Het is verwisseld met Joe S. Bain, links. In tegenstelling tot de vriendelijke blikken van Schumpeter en Mason, en de dromerig peinzende Bain, lijkt Stigler afwerend en scherp. Dit is één aspect van zijn persoon: hij is de scherpzinnige analyticus, niet zo gesteld op publiciteit, die ook graag debatteert. Maar er is ook een ander aspect, en dat is het humoristische, zo nu en dan zelfs koddige dat Stigler aankleeft, en dat het eerste relativeert. Wanneer hij over vooruitgang van de economische theorie spreekt zegt hij: (*The theory of price*, p.7) de essentie ervan is de sporten van de ladder van onwetendheid naar kennis te beklimmen, maar een kleine complicatie is dat de ladder steeds langer wordt.' En over concurrentie: 'Ze mag dan het pikante van het leven zijn, maar in de economie is het meer de Hoofdschotel.' In het bekende artikel over the economics of information (*The organization of industry*, p. 188) besluit Stigler met de essentie ervan in één zin aan te geven: Onwetendheid is net als vrieskou: door voldoende uitgaven kun je het dragelijk houden, maar het zou oneconomisch zijn alle gevolgen ervan op te ruimen.' En over de antitrustpolitiek heeft hij de befaamde zin: 'de geest van Senator Sherman is tegenwoordig een ex-officio lid van de vergaderingen van de Raad van Bestuur van grote concerns.'

Deze stijlbloempjes tekenen Stigler; hij is de man van de korte formulering in het (meestal niet te lange) opstel. Daarmee verwijdt hij zich ver van de beide economen met wie hij de meeste congenialiteit heeft: Adam Smith en Alfred Marshall. Dit vloeit voort uit Stigler's grote belangstelling voor de wereld en uit zijn zakelijkheid. Wat betreft het eerste is het volgende citaat overduidelijk: '*the efficiency of markets should be of great interest to the economist: Economic theory is concerned with markets, much more than with factories or kitchens. It is therefor a source of embarrassment that so little attention has been paid to the theory of markets and that little to speculation.*' (*The organization of industry*, p. 120) En het tweede motief - de afkeer van de reclamemakerij die zoveel economische theorieën begeleidt - werd verwoord in een opstel over oorspronkelijkheid in wetenschappelijke vooruitgang, Nieuwe ideeën, zegt Stigler, zijn nog moeilijker te verkopen dan nieu-

we producten. Je moet ze dus verkopen zoals de marktkoopman en ze goed aanpakken. Economen gebruiken dezelfde overredingstechnieken; veelvuldige herhaling, opgeblazen aanspraken en onevenredige nadruk hebben op grote schaal bijna alle nieuwe ideeën in de economie vergezeld. Alleen Smith en Marshall waren daar vrij van.

J.S. Brain: 'Een deling van de prijs had voor de hand gelegen.'

Adam Smith

Stigler is een groot kenner van de geschriften van Adam Smith. Op het tweede eeuwfeest van *Wealth of Nations* in Glasgow in 1976 verbaasde hij de aanwezigen met zijn kennis à l'improviste van datgene wat de 'vader van de staathuishoudkunde' had gezegd en waar dat precies stond. In de bus op weg van de 'dormitories' naar de aula van Glasgow University kwam ik naast hem zitten en greep de gelegenheid aan om over zijn artikel, *Smith's travels on the ship of state*, te spreken, dat hij voor de bundel van Skinner en Wilson, *Essays on Adam Smith* (1975), had geschreven. Stigler had daarin gewezen op een merkwaardige 'basic paradox' in Smith's werk. Die behelst dat waar Smith in de economie uitgaat van het eigenbelang van de mensen, hij zulks niet veronderstelt in hun politieke bezigheden. Daar zouden onwetendheid inzake de gevolgen van handelingen, vooroordeel (*prejudice*) en het onvermogen tot beheersing van mensen de grootste invloed hebben. Stigler verwijt Smith op een nette, maar indringende manier dat hij inconsistent is en ook dat morele overtuiging en '*sound analysis*' onvoldoende zijn om tegenover bezwaar oproepende politieke te plaatsen. Op karakteristieke Stigler-manier worden de vindplaatsen in Smith's werk verzameld, geordend en de inconsistentie analytisch aangetoond. De oplossing van de paradox vond Stigler in Smith's behoefte aan zondebokken: 'the high priest of self-interest, like all other high priest, had a strong demand for

G.J. Stigler: 'afwerend en scherp'.

sinnars'. Dit leek mij (en lijkt mij nog steeds) een niet overtuigende verklaring. M.i. heeft Smith terecht gezien dat het nauwe verband dat tussen actie en resultaat op de markt bestaat, niet in de politieke zaken opgaat. Maar bij Stigler, die uitgaat van de in Chicago prevalerende, monistische interpretatie van het menselijk gebeuren - zowel op de markt als overal elders - is dat anathema en slechts een demonstratie van inconsequent denken.

Empirie

Stigler heeft vele verdiensten op het terrein van de economie zoals het bovenstaande aantoonde. Dit zal bijgedragen hebben aan de keuze die de Zweedse Academie van Wetenschappen heeft gemaakt. De motivering was evenwel gericht op zijn verdiensten als de econoom die zich heeft beziggehouden met het 'langdurig, sterk empirisch gerichte onderzoek van marktprocessen, industriële structuren en de invloed van overheidsregulering.' Op dit terrein is Stigler's voornaamste werk gebundeld in het boek, boven reeds vermeld: *The organization of industry* (1968), waarin de eerste zin een typerend uitdagende is; '*...there is no such subject as industrial organization.*' Om de strekking daarvan te begrijpen moet men weten dat in hetzelfde jaar Prof. J.S. Bain (Berkeley, California) de tweede druk van zijn *Industrial Organization* publiceerde, dat de culminatie was van de school die in de twee decennia tevoren in de Verenigde Staten was opgebloeid. Hoewel het geen twijfel lijdt, dat Stigler de Nobelprijs verdient, denk ik dat de meeste economen uit het vakgebied Bain als de man beschouwen die in de na-oorlogse periode dit deel van de economische wetenschap heeft gevormd en gestempeld.

Niettemin bevat *The organization of industry* een reeks fraaie opstellen, zoals *Competition, A theory of oligopoly, The economics of scale, Monopoly and oligopoly by merger, The economics of information, The kinky oligopoly demand curve and rigid prices*. Stigler ontpopt zich in deze artikelen, die merendeels eerder in de *Journals* waren verschenen, als de analyticus en begripscriticus, die de theorieën serieus neemt en haarfijn ontleedt. Geen spoor van theoretische 'spielereien' (die bedrijft hij in het taalgebruik op meesterlijke wijze) omdat de theorie ook wordt afgemeten met de empirie, die hij eveneens grondig kent.

(vervolg blz. 13, kolom 3)

New York, Boston en Atlanta:

verslag studiereis Verenigde Staten

Vrijdag 21 mei van dit jaar vertrok een groep van 34 geografen en economen onder leiding van professor Lambooy en de mederwerkers Ter Hart en Noorbergen naar de Verenigde Staten voor de studiereis die elke twee jaar georganiseerd wordt door het Economisch Geografisch Instituut van onze faculteit. De algehele coördinatie van deze reis was in handen van de heer Ter Hart. Het doel was ter plaatse te gaan vaststellen wat de gevolgen zijn van de verplaatsing van een groot deel van de economische bedrijvigheid uit de noordoostelijke staten en steden naar het zuiden, de zgn 'Sunbelt'

In het noordoosten stonden New York en Boston op het programma. Daar zou worden nagegaan worden welke tegenmaatregelen de lokale overheden nemen en in hoeverre ze erin slagen de regionale economie nieuw leven in te blazen. Om aan de andere kant te zien hoe de snelle groei in de 'Sunbelt' zich voltrekt bezochten we Atlanta in de staat Georgia. De overgang van het ene gebied naar het andere werd vergemakkelijkt door een toeristisch verblijf in Washington D.C. gedurende de Pinksterdagen.

New-York

Ons bezoek aan New York begon met een rondrit door Manhattan en de Bronx onder leiding van professor Edward F. Bergman van de City University of New York. Op Manhattan konden we twee interessante verschijnselen waarnemen: de gevolgen van de 'zoning-regulation' en de voortschrijdende 'gentrification' van Manhattan. Zoning-regulation behelst voorschriften t.a.v. de ruimtelijke ordening. In downtown van Manhattan hebben ze vooral betrekking op het neerzetten van wolkenkrabbers. De eerste 'skyscraper' werd a.h.w. op de stoeprand gebouwd, latere voorschriften die ten doel hadden te voorkomen dat licht en lucht buitengesloten werden, werkten een trapsgewijze bouwwijze in de hand. De meest recente ontwikkeling doet pleintjes ('plaza's') met fontein en kunstwerken ontstaan waarmee de bouwers punten verdienen die hen in staat stellen er nog een paar etages bovenop te zetten.

Gentrification houdt in de trek van koopkrachtige Amerikanen terug naar wonen in de stad. De 'american dream' van de oudere generaties Amerikanen is een huis in het groen van suburbs, veel van hun kinderen vinden het daar te saai, voelen een gemis aan cultuur en gaan terug naar de stad. Bergman wees ons straten aan waarin de prijzen van de huizen in enkele jaren vertienvoudigd zijn. In de wijk Soho worden 19e eeuwse fabriekspandjes omgebouwd tot luxueuse appartementen. Prijzen van 1 miljoen dollar zijn daarbij geen uitzondering. Dit klinkt haast onwaarschijnlijk als je staat te kijken naar de eenvoudige bakstenen gevels met de talloze brandtrappen aan de buitenkant. Zeer fraai zijn ook de gerestoreerde gietijzeren gevels. Deze maakten samen met een stalen raamconstructie deel uit van de eerste techniek die een combinatie van etagebouw en gebruik van relatief grote oppervlakten glas toeliet.

Door de oprukkende gentrification verschuift ook het woongebied van de armere bevolkingsgroepen m.n. de zwarte. In de grote delen van Harlem, vooral aan de rand, heeft dit proces zich al voltrokken en schrijdt verder voort.

Tegenover de toenemende woonfunctie van Manhattan staat een verminderde kantoorfunctie. Veel kantoren worden verplaatst naar zgn. office-parks op het platteland: in de suburbs lossen bewoners en kantoren elkaar voor een deel af. Belangrijke voordelen voor de ondernemingen

zijn de lagere belastingen in de suburbs, de lagere 'crime-rate', lagere huren en de kortere reistijden voor het personeel, want natuurlijk woont het overgrote deel van de hoger gekwalificeerde werknemers nog steeds in de voorsteden. Over de vervoersproblemen in New York werden we maandag voorgelicht door de Port Authority of New York en New Jersey, gehuisvest in het World Trade Center (een der hoogste gebouwen ter wereld met twee torens van ieder 412 m) en in hetzelfde gebouw vertelde de New-York State Department of Labor ons dat het verlies aan kantooractiviteit voor een deel gecompenseerd wordt door een oplevende nijverheid, met name in de kledingindustrie. Deze 'garment-industry' wordt beheerst door de zgn. 'hispanics': Latijns-amerikanen, een nog steeds toenemende groep die vooral bestaat uit Cubanen, Dominicanen en Puerto Ricanen. Een groot deel van deze mensen verblijft illegaal in de V.S. hetgeen tot gevolg heeft dat hun arbeidsvoorwaarden veelal niet al te best zijn.

Bronx

Het tweede deel van de bustoer op zaterdag voerde ons via Harlem ('death-corner' inclusief, niet fotograferen) naar de Bronx. Deze boden een troosteloze aanblik: veel leegstand en kaalslag, ook in de straat waar opeenvolgende presidentskandidaten de bevolking beloofden dat zij het probleem van de armoede nu eens echt zouden aanpakken.

Per saldo lijkt de revitalisatie van New-York te gaan slagen, hield Mrs Karin Gerard, Deputy Mayor for Economic Policy and Development ons voor bij de ontvangst in de City Hall op dinsdag. Enkele jaren geleden stond de stad van burgemeester Koch nog aan de rand van het bankroet, nu tekent zich een opgaande lijn af.

Het weer liet ons in NY in de steek. Stromende regen dwong velen van ons op de vrije zondag af te zien van een tochtje naar Central Park, dichte mist verknoei de het uitzicht van het Empire State Building en een combinatie van beide factoren was verantwoordelijk voor het niet doorgaan van de voor dinsdag geplande boottocht van de haven van NY.

Boston

Woensdag 26 mei vertrokken we per bus naar Boston (Massachusetts). Onderweg brachten we korte bezoeken aan Yale University en Mystic Seaport Museum. Dit open luchtmuseum geeft een aardige indruk van het zeevaartverleden van New England.

Hoewel Boston als iedere andere Amerikaanse stad zijn 'skyline' heeft, maakt New England als geheel meteen een onmiskenbaar Europees indruk. Dit merkten we m.n. de volgende dag bij ons bezoek aan de Kamer van Koophandel van Boston. De Europese mentaliteit of misschien ook wel het bijzonder goed inspelen op de behoeften van de gasten (zoals het een Kamer van Koophandel betaamt!) maakt dat we ontvangen werden met koffie en gebak, een voor Europese begrippen zeer gewone gebeurtenis, die daarentegen zeer onamerikaans is en die gedurende het verdere verloop van onze studiereis uniek bleek te zijn geweest.

Atlanta skyline

How to succeed?

Ondanks het feit dat de economisch geografische ontwikkelingen zich tegen het noord-oosten gekeerd hebben, weet Boston zijn positie te handhaven en zelfs te verbeteren. Dankzij de aanwezigheid van Harvard University en het daarmee verbonden Massachusetts Institute of Technology blijft Boston een zeer belangrijk technologisch centrum. Een en ander was duidelijk waar te nemen gedurende onze verdere activiteiten in Boston en omgeving. Een havenrondvaart stelde ons in staat naast een schip van Greenpeace ultramoderne container-faciliteiten te bewonderen. Op een wandeltocht door het Central Business District van Boston leidde de nederlandse Christine Dirks ons vanaf het John Hancock Building (ook al in de mist) langs een aantal stads vernieuwingsprojecten, waarbij een woningbouwproject met inspraak voor de Puerto Ricaanse gemeenschap centraal stond. Een bustocht door Boston en directe omgeving mislukte in zekere zin omdat de betreffende begeleidster in haar enthousiasme te veel zaken in haar programma had gestopt waardoor we op een gegeven moment door de bomen het Boston niet meer zagen. Bovendien praatte zij aan een stuk door, maar voordat we murw waren konden we vaststellen dat ook in Boston gentrification plaatsvindt. Veel indruk maakt een voormalig werf-terrein, dat wordt omgebouwd tot een prachtig woongebied aan het water.

De landbouwgrond van New England is van mindere kwaliteit en bovendien bezaaid met stenen. Westwaarts trekkende kolonisten troffen al snel betere gronden aan. Omdat de boeren van New England de concurrentie niet konden volhouden schakelden zij over op het fabriceren van gereedschappen voor de kolonisten en ontwikkelden zich tot dé instrumentmakers van de Verenigde Staten. Deze traditie heeft zich tot op heden gehandhaafd. De kwaliteit van de beroepsbevolking en de beschikbare electriciteit die opgewekt wordt in de sterk stromende rivieren, maakt New England tot een ideale vestigingsplaats voor de elektronische industrie. Een snel groeiende onderneming in deze branche is Wang laboratories Inc. In Lowell werden we rondgeleid om een van de vestigingen gelegen in een van de zgn. 'industrial parks' waarin ongeveer de helft van de Amerikaanse industrie gesitueerd is. De structuur die zo typisch is voor deze industrie-parken konden we in Lowell uitstekend zien: ruim opgezet met veel groen, grote parkeerplaatsen en lage, naar binnengekeerde gebouwen. De blinde muren hebben tot doel het binnenklimaat beter te kunnen controleren (in het zuiden uiteraard belangrijker dan in het noorden), de horizontale bouw staat in dienst van de verouderde transportsystemen. Bij Wang is het transportsysteem grotendeels geautomatiseerd: wagentjes die worden geprogrammeerd met een bepaalde opdracht b.v. 'haal een aantal onderdelen' begeven zich op weg; een lijn op de grond aftastend, naar het magazijn en voeren de gevraagde onderdelen aan.

Het kan ook anders. Luttele kilometers van de Wang vestiging heeft concurrent Digital een 19e eeuwse textielfabriek omgebouwd tot een prachtig bedrijf (zie hierover het eerder in Rostra ver-

schenen artikel van prof. Lambooy en drs M.W. de Jong).

Vanwege verplichtingen elders verliet prof Lambooy tot grote spijt van allen en vooral van hemzelf na Boston het reisgezelschap.

Na al deze indrukken waren we wel toe aan enkele rustige dagen in Washington D.C., waar de zonscheen. De groep ging hier tijdelijk uit elkaar. Ik neem aan dat het merendeel evenals ik zelf de beschikbare tijd heeft benut om op onvervalst Amerikaanse wijze zo snel mogelijk toeristische attracties te bezichtigen en te fotograferen.

Boston, John Hancock building

Hartsfield, Atlanta's vliegveld

Maandag 31 mei (memorial day) bracht Delta Airlines ons naar haar thuishaven: Hartsfield Atlanta International Airport. We kregen bij aankomst al meteen een indruk van de geweldige omvang van dit vliegveld; al dalend konden we een vliegtuig waarnemen dat zich naar een parallelle landingsbaan bewoog: binnen de terminal wordt door een snelle verwerking van het passagiersaanbod niet minder dan een trein ingezet.

Bij een officieel bezoek aan de luchthaven, de volgende dag, werd het belang ervan voor lokale en regionale economie geïllustreerd aan de hand van cijfers: via het in 1980 geopende terminalcomplex (kosten 500 mlj. dollar) worden jaarlijks zo'n 40 miljoen passagiers vervoerd. De capaciteit bedraagt 55 miljoen met de mogelijkheid tot uitbreiding tot 75 miljoen. Dagelijks zijn er vluchten naar 180 steden (waarvan 137 non-stop) in de VS (80% van de Amerikaanse bevolking is te bereiken in twee uur), Midden-Amerika en Europa. Voor het vrachtvervoer staan o.a. de twee grootste loodsen ter wereld ter beschikking (opp. 36.000 en 38.000 m²). Het vliegveld is gunstig gelegen aan de ringweg rond Atlanta met goede aansluitingen op de autowegen. Er is echter een probleem: Hartsfield ligt ingeklemd tussen een aantal woonwijken. Deze omstandigheden zou toekomstige uitbreidingen wel eens kunnen bemoeilijken.

Atlanta zelf

Atlanta is een stad met veel fraaie moderne gebouwen. Ieder zichzelf respecterende Amerikaan-

se stad bezit een conferentiecentrum dat verondersteld wordt die van andere steden te overtreffen in luxe en extravagantie. Atlanta is daar met de bouw van het Peachtree Center zeer goed in geslaagd. In het interieur heeft de architect een verrassend effect bereikt met zijtes die omgeven zijn met water. Het ronddraaiende restaurant bovenin kan bereikt worden via een doorzichtige liftkoker, die aan de buitenkant van de ronde toren is geconstrueerd. Een ander fraai gebouw is het Omni Center International, waarin o.a. de Kamer van Koophandel is gehuisvest. Daar kregen we een uiteenzetting over de voordelen die Georgia ondernemers te bieden heeft: goede transportfaciliteiten, lage bouwkosten, een prettig leefklimaat en vooral een ruime arbeidsreserve en geringe vakbondsmacht waaruit resulteren: weinig stakingen en lage lonen. De aantrekkelijkheid van deze factoren werd in een aansluitende forumdiscussie met vertegenwoordigers van het Nederlandse bedrijfsleven nog eens bevestigd. Aanwezig waren vertegenwoordigers van de A.B.N., Batavus, Grolsch, K.L.M., P.G.G.M. Pensioenfonds, Wilma en Zadelhoff. Georgia blijkt door zijn ligging een uitstekende springplank te zijn naar de Amerikaanse markt. De tijdsverschillen met het Westen van de V.S. (waar het drie uur vroeger is) en Europa (6 uur later) zijn zodanig dat contacten binnen kantooruren met het westen en 's middags en met Europa 's ochtends kunnen plaatsvinden, een belangrijk praktisch voordeel. Alle bedrijven hebben goede vooruitzichten, behalve Batavus dat zich van de Amerikaanse markt gaat terugtrekken; de bromfiets blijkt in de V.S. niet aan te slaan.

Burgemeester Andrew Jackson

Het meest tot de verbeelding sprekende onderdeel van ons programma in Atlanta was het bezoek aan de City Hall, waarin opgenomen een gesprek met de burgemeester Andrew Jackson, voormalig ambassadeur bij de V.N. Gezeten op een tafel vertelde hij ons onder meer over de moeilijkheden waarmee een grote stad kampt op het terrein van de 'utilities' (nutsbedrijven).

De reputatie van Atlanta op het gebied van de misdaad geeft nog steeds reden tot bezorgdheid, maar men is op de goede weg: genoot de stad in 1977 nog de twijfelachtige eer de meest 'misdadige' van de V.S. te zijn, in de top 10 van 1982 komt ze tot nu toe niet voor. De heer Jackson had helaas weinig tijd; zijn plaats werd ingenomen door een naaste medewerker die zich in de eerste plaats verbaasd toonde over de geringe aanwezigheid van vrouwen in de groep ('don't you have more women down there in Amsterdam?')

Het laatste onderdeel van onze studiereis was een busrit door Atlanta en omgeving geleid door prof. Truman A. Hartshorn van Georgia State University. Atlanta is een echte tuinstad, zelfs de armste wijken liggen in het groen. Dit beeld is representatief voor heel Georgia. Het 19e eeuwse lokatiepatroon heeft men vermeden d.m.v. zeer bewust spreidingsbeleid; de industrie niet concentreren in enkele centra, maar verdelen om talrijke kleine plaatsen waar de goedkope arbeid uit de teruglopende agrarische sector beschikbaar kwam.

In dit vestigingspatroon past ook het voorkomen van winkelcentra zoals Lennox Square Shopping

Deregulering

Nieuwe aksenten in sociaal-ekonomisch recht.

Hoewel deregulering een nogal modieus vraagstuk lijkt, blijkt het bij nadere beschouwing om een onderwerp te gaan dat van wezenlijk belang is voor de verhouding tussen recht en ekonomie. De ambtelijke kommissie die zich onlangs in het kader van de heroverwegingen met dit vraagstuk heeft beziggehouden omschrijft regulering als 'het vaststellen door overheidsorganen van ge- of verbodsbepalingen die -mede- gericht zijn op huishoudingen in de marktsektor van de ekonomie'. De gedachte achter deregulering is dat het *zich moeten gedragen konform wettelijke regels* voor de marktdeelnemers kosten met zich meebrengt die niet tot uiting komen in de overheidsbegroting. Naast deze verholene kosteneffekten kan een overdaad aan wettelijke regels leiden tot versterking binnen de markt en het verhinderen van gezonde konkurrentie. De kommissie heeft getracht die verholene kosteneffekten voor een beperkt aantal terreinen in kaart te brengen en alternatieve regels voor te stellen. Dit op het terrein van de bouwwetgeving, de arbeidsomstandighedenwetgeving, het mededingings- en prijsbeleid en de vestigings- en openingstijdenwetgeving.

keuzevak SER

Wat heeft dit nu van doen met het keuzevak sociaal-ekonomisch recht (SER)?

Onder het SER wordt algemeen verstaan het recht dat betrekking heeft op de instrumenten van de overheid voor het voeren van haar ekonomische politiek. Als belangrijkste onderdelen daarin gelden het recht inzake loon- en prijsvorming, het monetaire recht, het vestigingsrecht, investeringsrecht, mededingingsrecht en momenteel erg aktueel- het recht dat betrekking heeft op steunverlening aan bedrijven en herstrukturering van bedrijfstakken. Denk hierbij bijv. aan de recent opgerichte Maatschappij voor Industriële Projekten (de zgn. MIP). Welbeschouwd omvat het SER grotendeels die rechtsregels waarop het ekonomisch vraagstuk van deregulering betrekking heeft.

Een zekere mate van kennis van dat recht is dan ook onmisbaar voor het verkrijgen van inzicht in de dereguleringsproblematiek. Zeker voor die studenten die belangstellen in de factoren die aan de aanbodzijde het ekonomisch proces bepalen is het keuzevak SER in de doktoraal fase daarom een must.

Hoe ziet de inhoud van het keuzevak er uit?

Het onderwerp regulering laat zich uitsplitsen in vraagstukken van tweeërlei orde.

Ten eerste zijn daar de vragen van zgn. objekt-nivo. D.w.z. vragen als: hoe luidt het recht; wat is de procesgang die voor de burger openstaat; wie zijn bevoegd regels uit te vaardigen; hoe wordt het recht gehandhaafd, etc.. Daarnaast -en eigenlijk daaraan voorafgaand- kan men vragen stellen n.a.v. het verschijnsel regulering zelf. Op dit nivo liggen vragen als: wat is regulering; wat beoogt de overheid te regelen en welke grenzen gelden daarbij en welke personen en rechtssubjekten spelen een rol bij regulering.

Dit zijn vragen die direkt te maken hebben met de wijze waarop onze rechtsorde is ingericht. De afgelopen jaren is in het keuzevak SER weinig aan-

dacht besteed aan vragen van dit laatste soort. Het ligt in onze bedoeling met ingang van het huidige studiejaar dit wél te doen. Daartoe valt de stof die in 22 werkgroepen wordt behandeld (voor tijd, plaats en frekwentie zie bericht in Folia) in twee onderdelen uiteen:

de eerste 8 werkgroepen

In het eerste onderdeel, dat 8 werkgroepen beslaat, staan vragen naar de inrichting van de ekonomische rechtsorde centraal.

In eerste instantie wordt daarbij nader ingegaan op de ontwikkeling van het SER en de plaats ervan binnen het onderscheid publiek- en privaatrecht. Ook worden behandeld de traditionele grondslagen van ekonomische beslissingsbevoegdheid in onze rechtsorde, t.w. het eigendomsrecht en de kontraktsvrijheid en de zgn. vermaatschappelijking van het recht onder invloed van zich wijzigende opvattingen over de taak van de overheid.

Hierna wordt ingegaan op de verdeling van ekonomische regelingsbevoegdheid in onze rechtsorde.

Na een overzicht van de bronnen van ekonomisch recht en de wijze waarop het ekonomisch recht tot stand komt wordt gezien hoe de regelingsbevoegdheid van de overheid wordt beperkt.

Dit betreft onderwerpen als de onrechtmatige overheidsdaad, administratieve rechtsgangen, de wet AROB en de beperking van de uitoefening van regelingsbevoegdheid via grondrechten.

Dit eerste onderdeel wordt afgesloten met een toets die bestaat uit een aantal open vragen naar aanleiding van de tot dan toe behandelde stof.

de volgende 14 werkgroepen

In het daaropvolgende tweede onderdeel, dat 14 werkgroepen beslaat, wordt aandacht besteed aan die onderwerpen die van oudsher tot het SER worden gerekend.

Naar analogie met de doeleinden van ekonomische politiek onderscheiden we hierbij een konjunktureel gedeelte, gekonsentreerd op het recht m.b.t. prijs-, loon- en overige inkomensvorming en een structureel gedeelte dat behelst het recht m.b.t. mededinging, herstrukturering, investeringen, vestiging en steunverlening. Het spreekt voor zich dat het Europees recht hierbinnen een belangrijke plaats inneemt.

De inhoud van dit tweede onderdeel zou nog met tal van andere rechtsgebieden kunnen worden uitgebreid. In onze moderne verzorgingsstaat heeft de overheid immers nog vele andere zaken geregeld en beïnvloedt daarbij direkt het gebeuren in de marktsektor.

Een uitputtende behandeling van al die onderwerpen zou echter het bestek van een doktoraal keuzevak ver te buiten gaan.

Het is dan ook nuttig hier te onderstrepen dat de onderwerpen die wél aan de orde komen een illustratief karakter hebben. D.w.z. ze dienen ter illustratie van de primaire invalshoek van het SER, nl. de regulering van ekonomische beslissingsbevoegdheden in de marktsektor door de overheid ter bevordering van de maatschappelijke welvaart. Waar mogelijk zal dan ook telkens bij de

behandeling van de stof naar dit uitgangspunt worden teruggegrepen.

Daarbij is tijd ingepland voor discussie n.a.v. aktuele oproepen over te gaan tot deregulering op diverse rechtsgebieden. In dit verband ligt het tevens in de bedoeling een of meer kolleges te organiseren door gastsprekers uit de politiek of het bedrijfsleven.

Na afloop van deze cyclus van 22 werkgroepen vindt het afsluitende tentamen plaats. Daarbij zijn diegenen die de eerste toets hebben gehaald vrijgesteld van die vragen die betrekking hebben op het eerste onderdeel.

In deze gedeeltelijk nieuwe opzet van het keuzevak SER zijn derhalve twee aksentverschuivingen te signaleren:

Ten eerste wordt er uitgebreider ingegaan op de inrichting van de ekonomische rechtsorde. D.w.z. de hoofdregels voor de verdeling van ekonomische beslissingsbevoegdheid tussen overheid en de deelnemers in de marktsektor.

Ten tweede biedt de invalshoek van regulering van ekonomische beslissingsbevoegdheid in de markt de mogelijkheid om beter in te spelen op aktuele vraagstukken die behalve voor juristen, zeker ook voor ekonomen van buitengewone betekenis zijn. Bovendien, waar zo'n tweerde van de nationale middelen zijn bestemming vindt via de overheid, is kennis van de wijze waarop dit geschiedt en de grenzen waaraan de overheid is gebonden, ook voor een aankomend ekonom onontbeerlijk. De recente nadruk op het ekonomisch aspekt van rechtsregels voert tot het inzicht dat er een nauwe verwevenheid bestaat tussen de ekonomie en het recht van de kollektieve sektor en dat bestudering van het een, zonder de noodzakelijke kennis van het ander, tot een vruchteloze inspanning moet leiden.

Voor diegenen die belangstelling hebben in het keuzevak SER, zal in de maand februari van het komend jaar nog een andere toelichtingsbijeenkomst worden georganiseerd. Een en ander zal tijdig in Folia worden geannonceerd. Voor diegenen met vragen n.a.v. het bovenstaande is schrijver dezes bereikbaar op donderdag en vrijdag in Kr.2340, tel. 5254106.

Namens de vakgroep Recht,
Steeff Bartman

vervolg van pag. 11

Center, waar we op eigen gelegenheid een bezoek aan brachten. Dit type winkelcentrum ligt aan de rand van de stad en is voorzien van ruime parkeergelegenheid. De naar binnen gerichte bouwwijze is vergelijkbaar met die van de bedrijven in de industrieparken. Plaza's met fonteinen en kunstwerken maken ook hier deel uit van de zeer luxe uitvoering. Het Lennox Center bood ons een uitstekende gelegenheid de gewenste inkoop te doen.

Donderdag 3 juni aanvaardden de meesten van ons de terugreis. De overigen zetten de reis op eigen gelegenheid voort. Met name door de professionele organisatie en begeleiding van de heer Ter Hart kunnen we terug zien op een inspannende, maar afwisselende en vruchtbare reis.

Chris Caanen

Bezuinigingsmanie

Bij het economevolkje is het gebruikelijk om als dat zo uit komt Nederland te vergelijken met een ander klein O.E.C.D. land. Dit ter onderbouwing van een bepaalde zienswijze. In Nederland gaat het slecht en elders gaat het beter. Conclusie: een fout of tekortschietend economisch beleid.

Helaas wordt maar al te gauw vergeten dat er weinig landen zijn met een vergelijkbare economische structuur. Dit maakt vergelijking van landen moeilijk en zelfs gevaarlijk. Zeker als conclusies worden getrokken voor een te voeren economisch beleid.

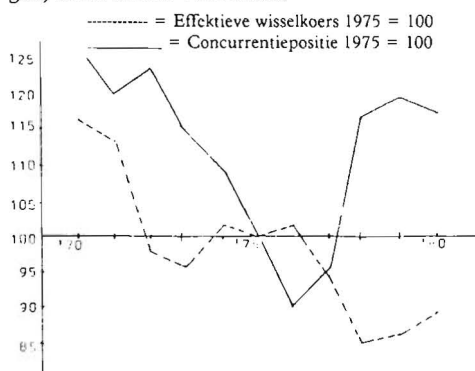
Onlangs poneerde Prof. Bomhoff van de Erasmus Universiteit te Rotterdam in een krantenbericht en een artikel in de Economisch Statistische Berichten* dat het tijd werd voor een 'operatie Finland'. In navolging van Finland in de periode '76-'77 zouden de Overheidsuitgaven omlaag moeten en de belastingen omhoog. In Finland heeft dit immers geleid tot een sterkere groei van het bruto nationale produkt???

De vraag is echter of een nog drastischer bezuinigingsbeleid relevant kan worden geacht voor Nederland. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zullen we wat cijfers naast elkaar zetten.

De investeringen liggen in Finland structureel op een hoog niveau. In 1975 steeg het volume van de bruto investeringen in vaste activa met 6%. Daarmee bereikten de investeringen een recordhoogte van 31% van het bruto binnenlands produkt. Bij ons liepen deze investeringen in 1982 terug en kwamen lager uit dan ooit tevoren: minder dan 20% van het bruto binnenlands produkt. De werkloosheid was in Finland net als al die jaren daarvoor laag: 2,2% van de beroepsbevolking. In Nederland steeg de werkloosheid snel en bereikte een ongekende hoogte: 10,5% van de beroepsbevolking. De lonen stegen in Finland liefst 22%, ondanks pogingen van de overheid enige matiging te bereiken. In Nederland bedroeg de loonstijging 6%. Het prijspeil van de consumptie ging in Finland 18% omhoog tegen 6% in Nederland. Niet zo verwonderlijk dus dat het volume van de particuliere consumptie in Finland verder steeg en wel met 3,8%, terwijl de particuliere consumptie in Nederland met 2% daalde. Tot slot de lopende rekening van de betalingsbalans.

Ondanks invoerbeperkende maatregelen boekte Finland een tekort van 7,8% van het bruto binnenlands produkt (zie grafiek 1). In Nederland groeide het overschot naar ongeveer 4%. Bij dit alles moet worden bedacht dat al in 1975 de Finse overheid een restrictief monetair en budgettair beleid voerde.

Er is bepaald geen diepgaande analyse nodig om hier een juiste diagnose te stellen. In Finland was sprake van een omvangrijke overbesteding, terwijl in Nederland, afgezien van de structurele problemen, onderbesteding heerste. In 1977 reageerde Finland op de overbesteding met maatregelen waarvan mocht worden verwacht dat ze de bestedingen zouden afremmen, de inflatie verlagen, en de invoer verkleinen.

Grafiek 2

bron: zie grafiek 1

Tegelijkertijd devalueerde Finland de markka (zie grafiek 2) waardoor de concurrentiepositie verbeterde. Omdat deze maatregelen direkt vooraf gingen aan een duidelijk herstel van de wereldhandel bleven de investeringen op een hoog niveau. De lopende rekening van de betalingsbalans verbeterde tijdelijk. Daarnaast kon Finland profijt trekken van de handelsovereenkomsten met de Sovjet Unie waardoor extra export mogelijk werd. Groei en toename van de werkgelegenheid waren het resultaat.

Als in Nederland vergelijkbare bezuinigingen en belastingverhogingen zouden worden doorgevoerd dan betekent dit bij de huidige stand van de wereldhandel een verdere daling van de binnenlandse bestedingen. Het resultaat zal zijn een versterkte afbraak van het productieapparaat. Een proces dat zich bij het huidige bezuinigingsbeleid reeds heeft ingezet. Een economische politiek van bezuinigingen zal Nederland verder in het slop doen geraken. Deze zienswijze wordt ondermeer gedeeld door het Centraal Planbureau. Berekeningen met het nieuwe Freia model voorspellen bij een bezuinigingsbeleid pas een opleving van de Nederlandse economie eind jaren '80.

Verder is van belang het 'klimaat' waarin een economisch beleid wordt gevoerd. Een beleid zoals dat is gevoerd in Finland geschiedde in een periode van economische groei. Belastingverhogingen worden in zo'n situatie anders ervaren dan in een situatie van economische recessie. Nederland maakt momenteel een recessie door en het investeringsklimaat zou door stringenter bezuinigingsmaatregelen nog meer verslechteren. Extra uitstoot van arbeid is het gevolg.

Het is te hopen dat het nieuwe kabinet dit zal inzien en het reeds onbegaanbare pad der bezuinigingen zal verlaten. Een verstandig economisch beleid is niet gebaat bij een herhaald onderstrepen van hoe slecht het gaat met Nederland. Gezien de vele mogelijkheden die Nederland heeft lijkt mij een positieve grondhouding veel meer gewenst.

Hans Amman

*Economisch Statistische Berichten, 20 oktober 1982

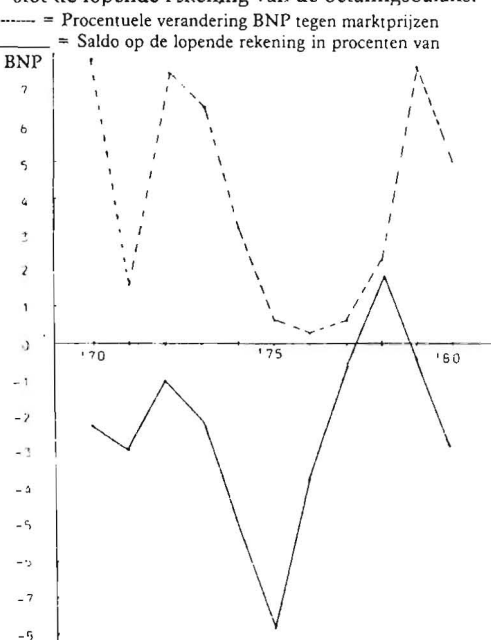
vervolg van pag. 9

Bovendien legt hij een bewonderingswaardig verband met de leerstukken van vroegere economen, zoals in de opstellen over The division of labour is limited by the extend of the market (n.a.v. A. Smith's dictum) of in The economics of scale (waarin J.S. Mill's survivalprincipe wordt opgedolven en toegepast.). Daarmee blijft hij in de traditie van alle grote economen, die zoals Schumpeter zei theorie, empirie en geschiedenis wisten te combineren tot een levend geheel.

Controverses

Stigler's analyse heeft heel wat controverses opgeroepen of daartoe aangezet. Niet alleen bestaat er een duidelijk verschil met de Bain-school, die via prominente economen als Canes, Shepherd en Scherer grote invloed heeft (Shepherd critiseerde bijvoorbeeld Stigler's gebruik van het survivor-principe), maar ook zijn er zo nu en dan oploeiende conflicten met de meer institutionalistische richting van Gardner Means, J. Blair, en A.S. Eichner, bijvoorbeeld over de kwestie van de 'administered prices' als verklaring van de oligopolistische prijsvorming en inflatie. In de kringen van de Journal of Evolutionary Economics zal de toekenning van de Nobelprijs aan Stigler niet met gejuich zijn ontvangen. Er schuilt ook iets eenzijdigs in, in zoverre het lijkt alsof 'Chicago' het belangrijkste werk op dit terrein van de economie heeft verricht. Op het onderhavige terrein had een deling van de prijs met J.S. Bain of met G.C. Means, die het baanbrekende werk inzake de ontwikkeling van de grote concerns en het empirische concentratie-onderzoek tot stand heeft gebracht voor de hand gelegen. Ook voor de verlening van de Nobelprijs economie geldt m.i. wat Adam Smith inzake de politiek opmerkte: er is geen rechtstreek verband tussen prestaties en uitkomsten. Het uitreiken van prijzen blijft nu eenmaal, in een wereld waarin mensen zich op unieke wijze verdienstelijk maken, een ietwat discriminerende aangelegenheid.

H.W. de Jong

Grafiek 1

bron: O.E.C.D. Economic Outlook juli '82

Een economie opleiding in een arm land

Universitaire ontwikkelingssamenwerking tussen Benin en Nederland

De Volksrepubliek Bénin, tot 1975 Dahomey geheten, is een van de zogenaamde minst-ontwikkelde landen in Afrika. Het ligt ingeklemd tussen het nog kleinere Togo en het reusachtige OPEC-lid Nigeria aan de Afrikaanse westkust en grenst voorts in het Noorden aan Niger en Boven-Volta. Het heeft een oppervlakte van 113.000 km², een inwonertal (1979) van ca. 3.4 mln. en een gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking van US \$ 250,00 (1979), waarmee het een midden positie inneemt in de categorie minst-ontwikkelde ontwikkelingslanden.

Het grootste deel van de bevolking woont in het tropische Zuiden langs of vlak bij de kust van de Atlantische Oceaan (dat bij dit deel van Afrika, ook wel de Golf van Bénin wordt genoemd), waar ook de twee belangrijkste steden liggen: Cotonou, de huidige hoofdstad met een inwonertal van iets onder de 500.000 en Porto Novo, de vroegere hoofdstad waar nog steeds enkele regeringsbureaus zijn gevestigd. De afstand tussen deze twee steden is ongeveer 30 km langs de beste en meest bereisde weg van het land, tevens de doorgaande route van Lomé (Togo) naar Lagos (Nigeria).

Historie

In de zeventiende, de achttiende en zelfs in de negentiende eeuw was het Afrikaanse Koninkrijk, Abomey (ook wel Dahomey genoemd) een hecht georganiseerde staat, die ondermeer als belangrijke 'leverancier' optrad van slaven voor de Amerikaanse plantages. Bij deze handel en transport hebben Nederlandse schepen een belangrijke rol gespeeld. Tegen het einde van de vorige eeuw werd het land, of liever werden een aantal Afrikaanse Koninkrijken bestuurlijk samengevoegd, tot een Franse kolonie, Dahomey. De Dahomeyanen golden in het Franse bestuurlijke apparaat voor de koloniën als bekwaam administrateurs die in verschillende delen van Frans West- en Frans Equatoriaal Afrika lagere bestuurlijke en admi-

nistratieve functies vervulden; een indicatie van het absorptievermogen van de Franse *mission civilisatrice*, althans in dit deel van West-Afrika (uit ander gebieden werkten geen Afrikanen in Dahomey).

Rond 1960 werd Dahomey, evenals de andere delen van het Franse koloniale rijk bezuiden de Sahara, politiek onafhankelijk. De banden met Frankrijk bleven echter hecht:

- Frankrijk bleef de belangrijkste hulpverlener en handelspartner
- De Beninese munt (C F A franc) was (en is) gekoppeld aan de Franse franc
- Franse docenten bleven een belangrijk stempeel drukken op het onderwijs; vele voortgezette opleidingen van Beninezen vonden in Frankrijk plaats.

Hoewel de band met Frankrijk hecht leek, is het Franse koloniale bewind er niet in geslaagd in de ruim zestig jaar van zijn bestuur de vierendertig stammen in dit land (met even zovele vaak in het geheel niet op elkaar lijkende talen) tot een geopolitieke eenheid te smeden. Er braken twisten uit, die vooral het gevolg waren van het overwicht dat de grootste stam - het ex-koninkrijk Abomey - in het landsbestuur had. Aan de bestuurlijke chaos die hiervan het gevolg was ligt de militaire staatsgreep onder leiding van de huidige president *Mathieu Kérékou* ten grondslag (1972).

Roger Tesler, medewerker van ISMOG

Teneinde de eenheid van het land te bevorderen en de heersende koloniale ideologie te bestrijden, werd in 1975 besloten de naam van de republiek Dahomey te wijzigen in die van Volksrepubliek Bénin (R P B République Populaire Béninoise) en het Marxisme-Leninisme als staatsideologie in te voeren. Sindsdien zijn echter, mede onder invloed van de mislukte staatsgreep in 1976, geleidelijk bestuurlijke hervormingen doorgevoerd die een terugkeer naar de democratie moeten inluiden. De overheersende rol van het Marxisme-Leninisme is ook afgenomen, ondermeer vanwege de slechte resultaten van de ontwikkelingshulp verstrekt door de Oost-Europese landen (vrijheidsmonumenten en staatsboerderijen naar Sovjet-russisch model) en de aangetoonde aanwezigheid van belangrijke off-shore olievoorkomens die in de nabije toekomst door het staatsoliebedrijf met westerse technologie zullen worden geëxploiteerd.

Actuele gegevens

In de tabel zijn een aantal kengetallen vermeld van Bénin, waarbij Nederland als (zeer ongelijke) vergelijkingsmaatstaf is toegevoegd. Ten einde de gegevens nog zoveel mogelijk vergelijkbaar te houden is slechts van één bron gebruik gemaakt (Het World Development Report 1981 van de Wereldbank).

Opvallende gegevens voor Bénin hierbij zijn o.a.:

- het hoge bevolkingsgroei cijfer, vooral tengevolge van het hoge geboortecijfer
- de overheersende rol van de primaire sector in werkgelegenheid (en in mindere mate in de vorming van het Bruto Binnenlands Product)
- de hoge concentratiegraad van de urbane bevolking in de hoofdstad Cotonou
- de geringe beschikbaarheid van medische voorzieningen

Typische kenmerken voor een ontwikkelingsland.

in dit verband moet nog gewezen worden op de dominerende invloed van het buurland Nigeria, die onder meer tot uiting is gekomen in factoren zoals:

- toen de haven van Lagos met gebrek aan capaciteit en lange 'turn-about tijden' kampte, werd de haven van Cotonou uitgebreid en gemoderniseerd; nu de haven van Lagos is verbeterd staat die van Cotonou modern leeg.
- Een groot gedeelte van de agrarische productie (in het bijzonder mais) wordt over de slecht bewaakte grens naar Nigeria gebracht

Een vergelijking van een aantal basisgegevens over Benin en Nederland

	BENIN	NEDERLAND
Oppervlakte	113.000 km ²	41.000 km ²
Bevolking	3.4 mln	14.0 mln
Jaarlijkse groeigrad van de bevolking	2.9%	0.8%
Bruto Geboortecijfer (1979)	49 %	13 %
Bruto Sterftcijfer (1979)	20 %	9 %
Gemiddeld inkomen per hoofd (1979)	US \$ 250.00	US \$ 10.230.00
Bruto Binnenlands Produkt (BBP)		
Jaarlijkse groeigrad 1970 - 1979	23.3%	3.1%
Aandeel BBP in (1979)		
Land en Mijnbouw	43	4
Industrie	12	37
Diensten	45	59
Aandeel werkgelegenheid in (1979)		
Land en Mijnbouw	46	6
Industrie	16	45
Diensten	38	49
Urbane bevolking (%) 1980	14	76
- waarvan in grootste stad	9	7

Bron: International Bank for Reconstruction and Development: World Development Report 1981.

waar de afzet lucratief is.

- Bénin is de grootste afnemer van Nederlands gedestilleerd, dat daarna naar Nigeria wordt gesmokkeld.

De stroom olie-gelden die Nigeria in de afgelopen tien jaar heeft bereikt oefent een negatieve impuls uit op het Beninese ontwikkelingspotentieel, dat voor ondernemende Beninezen, van huis uit toch al geboren handelaren, de lucratieve smokkelhandel op Nigeria bijzonder aantrekkelijk maakt. Hoewel deze activiteiten ongetwijfeld, exakte gegevens ontbreken uiteraard, inkomensvormend werken, gat aldus toch wel een belangrijk lange termijn ontwikkelingspotentieel verloren.

De université nationale Beninoise (UNB)

In 1970 werd de UNB als enige universiteit van het land opgericht. Verdeeld over drie locaties Abomey - Calavi (de eigenlijke campus, vlakbij Cotonou), Cotonou (vooral medicijnen) en Porto Novo (enkele gespecialiseerde opleidingen) kent de UNB dertien opleidingsinstellingen en faculteiten, die alle een vrij zelfstandig bestaan leiden. Het onderwijs wordt verzorgd door full-time en part-time docenten (vacatures), waarbij opgemerkt dient te worden dat ook de full-time docenten ter aanvulling van hun lage inkomsten en wegens het gebrek aan professioneel gevormd kader doorgaans ook meerdere part-time functies elders vervullen. Voorts zijn er buitenlandse docenten uit een aantal Oost-europese landen, Frankrijk, Canada, België en Nederland. Exakte gegevens omtrent het reilen en zeilen van de UNB zijn moeilijk te verkrijgen. De laatst verschenen studiegegevens dateert van 1975, is moeilijk te krijgen en al lang niet meer bij de tijd. Er schijnt aan een nieuwe gewerkt te worden.

Hoewel er een centraal universitair gezag bestaat (Rectoraat en Centrale Diensten) zijn de faculteiten en instellingen relatief autonoom. Tengevolge hiervan is er geen interfacultaire samenwerking en verzorgt elke faculteit of instelling geheel zelfstandig het onderwijs-programma. De overbelasting van het docentencorps, binnen zowel als buiten de UNB, biedt bovendien weinig openingen tot samenwerking.

Binnen de UNB is de landbouwkundige faculteit (Faculté des Sciences Agronomiques, FSA) een van de belangrijkste en actiefste. Wat in Nederland door een aparte instelling van hoger onderwijs (de Landbouwhogeschool in Wageningen) wordt verzorgd, moet in Bénin door een faculteit worden gedragen. Gegeven het belang van de landbouw voor een land als Bénin (de noodzaak om een snel groeiende bevolking te voeden, de betekenis van grondstoffen voor de export etc.) en het grote tekort aan middelbaar en hoger gevormde agrarische deskundigen worden de FSA alle mogelijkheden die een land als Bénin bezit geboden om zoveel mogelijk in dit tekort te voorzien. Dat er een tekort bestaat moge blijken uit het feit dat alle afgestudeerden door de Overheid een betrekking wordt gegarandeerd (een voor Nederland althans ongekende luxe), en dat de opleiding - na een zware selectieprocedure (erfenis van het Franse verleden) - gratis is.

Afgestudeerden van de FSA krijgen automatisch een werkkring bij de Beninese Overheid. Gegeven de Marxistische-Leninistische Staatsideologie alsmede de erfenis van een Frans-koloniaal-centralistische bestuursapparaat is de publieke

sector in Bénin buitengewoon omvangrijk. Hoewel een groot gedeelte van de agrarische productie nog steeds particulier wordt verzorgd is de bureaucratische greep van de overheid op deze sector sinds 1975 sterk toegenomen. Naast de staatsboerderijen naar sovchoz (Russisch staatsboerderij) model is een systeem van provinciale landbouw-administratie opgezet, de zgn. CAR-DER (Centre d'Action Régional pour le Développement Rural), die met een groot tekort aan agronomen, veeartsen, economen, statistici en sociologen kampen. Om in dit tekort te voorzien is de belangrijkste taak van de FSA, die voorts de twee Ministeries die zich met Rurale Zaken bezighouden (Ministerie au Développement Rural et de l'Action Coopérative en Ministère des Fermes d'Etat, die l'Élevage et de la Pêche) van academedici voorziet.

De opleiding aan de FSA is thans vijfjarig in Bénin en wordt afgesloten met een zesde specialisatie-jaar aan de Universiteit van Ibadan (Nigeria). Hiervoor stelt de Nederlandse regering jaarlijks beurzen ter beschikking. Dit heeft het voordeel dat de studenten gedwongen worden tot een redelijke beheersing van het Engels, maar het nadeel dat de UNB de opleiding niet in eigen handen heeft. Thans worden er pogingen

ondernomen de opleiding tot vijf jaar te beperken en deze geheel aan de UNB te laten plaatsvinden. Teneinde de afstudeer-specialisatie aldus te verzorgen is er een dringende behoefte aan (buitenlandse) docenten voor de verschillende afstudeer-specialisaties:

- Production végétale (landbouw)
- Production Animale (veeteelt)
- Economie et Sociologie Rurale

Binnen deze drie opties kan vervolgens uit een tiental specialisaties worden gekozen.

Aan de FSA zijn thans ca. 300 studenten ingeschreven en zijn ca. 50 docenten verbonden, waarvan 13 Beninezen en 7 buitenlanders (w.o. 2 Nederlandse sociologen uit Wageningen) voor de volledige werktijd.

De Nederlandse universiteiten en de UNB

Sinds 1979 heeft de Wageningse Landbouwhogeschool (Vakgroep Agrarische Sociologie Niet Westers) contacten met de UNB, hetgeen per 1 januari 1981 heeft geleid tot een initiërend samenwerkingsproject met twee Wageningse sociologen gestationeerd aan de UNB (Abomey-Calavi). In de loop van 1981 heeft de FSA verzocht de samenwerking naar andere secties uit te breiden, waarbij de hoogste prioriteit werd toegekend aan rurale economie en levensmiddelen technologie. Het initiërend project van de sociologie is inmiddels voor verlenging voorgedragen bij de NUFFIC die dit project uit de gelden voor Universitaire ontwikkelingssamenwerking financiert. Contacten met Wageningen hebben ertoe geleid dat voor Economie Rurale het verzoek werd gedaan aan de Vakgroep Agrarische- en Ontwikkelingseconomie, die in het doctoraal onderwijs in toenemende mate studenten uit Wageningen ontvangt, te participeren in de omzetting van dit initiërend project in een universitair ontwikkelingsamenwerkingsverband van de Landbouwhogeschool en de Universiteit van Amsterdam.

Teneinde de mogelijkheden hiertoe nader te onderzoeken, heb ik een kort oriënterend bezoek gebracht aan de UNB (6 - 17 december 1981), waar mij gebleken is dat de Economie Rurale opleiding dringende behoefte heeft aan versterking.

De staf van de Sectie Economie Rurale (SER) bestaat thans uit twee full-time docenten (van wie één een Belgische deskundige is op het gebied van boekhouden die wegens gebrek aan docenten tevens colleges micro-economie moet geven) en een wisselend aantal part-time docenten.

De arbeidsomstandigheden zijn verre van ideaal, maar een dergelijk samenwerkingsverband past uitstekend in de door de rector van de Universiteit van Amsterdam, Prof. Dr. D. W. Bresters¹, tijdens de viering van het 350-jarig bestaan van de UvA verwoorde de filosofie die aan de Universitaire ontwikkelingssamenwerking ten grondslag dient te liggen. Hij constateert een teruglopende bereidheid, daar men zich aan alle kanten bedreigd weet door de bezuinigingen. De rector acht het noodzakelijk dat de inspanningen op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking door een faculteit op dezelfde manier gehonoreerd worden als de primaire taken onderwijs en onderzoek, ook al gaat dat ten koste van de middelen voor deze primaire taken en zijn de baten ook niet zichtbaar te maken in de vorm van nieuwe onderzoekprogramma's. Het is een morele plicht van de universitaire wereld om een bijdrage te leveren aan het verminderen van de schrijnende te- genstellingen die er in de wereld bestaan.

In 1982 heeft de Vakgroep Agrarische- en Ontwikkelingseconomie besloten voor de periode 1983-1986 aan dit samenwerkingsverband deel te nemen, om een tweetal redenen:

- De dringende behoefte van de SER aan economie docenten
- De onderzoeksprioriteit van de Vakgroep is mede gericht op voedselstrategieën van ontwikkelingslanden binnen de relatie EG-Afrika

De Faculteitsraad heeft inmiddels dit voorstel goedgekeurd en de Vakgroep heeft in september van dit jaar bezoek ontvangen van de Doyen (Deken) van de FSA die een warm pleidooi kwam houden voor het samenwerkingsverband.

Het ligt in de bedoeling, als de Universiteitsraad en NUFFIC met de voorstellen akkoord kunnen gaan, om per medio 1983 Dirk Perthel als chef de mission aan de UNB te stationeren alsmede een tweede deskundige (op het gebied van farm management) op arbeidscontract aan te trekken. De NUFFIC reglementen voorzien in de financiering van een vervanger voor Dirk Perthel tijdens diens afwezigheid. Teneinde het onderzoek een bredere basis te geven is ook voorzien dat studenten die een relevante afstudeer-scriptie wensen te schrijven worden geholpen bij het realiseren

hiervan via een veldonderzoek in Bénin. Dat hiervoor een zekere kennis van Frans is vereist behoeft geen nader betoog.

Conclusie

Bénin behoort tot de categorie minst ontwikkelde ontwikkelingslanden; het land doet serieuze pogingen zijn eigen weg te gaan in de Derde Wereld zonder in een al te afhankelijke positie te geraken in het wereldeconomische systeem. Hiervoor is een goed gevormd eigen academisch kader nodig, waartoe buitenlandse universitaire instellingen een belangrijke bijdrage kunnen geven. Een dergelijke activiteit ligt derhalve ook op de weg van een faculteit als de onze. Indien - tot nog toe althans - door de Nederlandse overheid aan de priorisering van de ontwikkelingssamenwerking niet of nauwelijks is getornd, ondanks elkaar in snel tempo opvolgende bezuinigingsoperaties, zijn er alleszins termen aanwezig voor de Economische Faculteit om een bijdrage te leveren aan het verbeteren van een Economie opleiding in een arm land dat hieraan een grote behoefte heeft.

Roger Teszler

¹ zie Folia Civitas van 16 januari 1982

'N PAAR STELLINGEN VAN DE MEEST GEPROMOVEERDE DRUKKER

Krips Repro – drukker van de meeste proefschriften in Nederland – stelde een aardig stellingenboekje samen.

U ontvangt het als u uw dissertatie in productie geeft bij Krips Repro.

Bel voor informatie Greta Schoelink.

 **krips
repro
meppel**

Kaapweg 6, 7944 HV Meppel
Postbus 106, 7940 AC Meppel
telefoon 05220-53731

Vervoer is voor mensen

Vervoer, aldus een treffende formulering* is 'an all-pervasive industry'. Een tak van economische activiteit die letterlijk de gehele samenleving doordringt. Bij deze uitspraak zal vermoedelijk wel alleen gedacht zijn aan het vervoer in zijn functie van middel tot overbrugging van de afstanden tussen locaties waar de mens zijn/haar diverse activiteiten -wonen, werken, recreëren- verricht. In meer recente jaren is daarnaast ook de veelvuldige betrokkenheid bij het vervoer van anderen dan de eigenlijke gebruikers, via externe effecten, sterk in de aandacht komen te staan. Externe effecten van negatieve aard, zoals geluidshinder, luchtverontreiniging en verkeersonveiligheid. Anderzijds ook positieve effecten, zoals stimulering van de economische ontwikkeling. Dit laatste hetzij voor een land als geheel, waarbij dan vooral aan de minder ontwikkelde landen valt te denken, hetzij op kleinere schaal, d.i. binnen bepaalde regio's.'

De 'all-pervasiveness' van het vervoer kan ook nog in die zin worden opgevat, dat geen halt gehouden wordt bij nationale grenzen. Vervoer is ook bij uitstek een internationaal, zo niet wereldomspannend, fenomeen. Groot is dan ook de lijst van internationale organisaties die zich op de een of andere manier bezig houden met het vervoer. Organisaties uit de kring van de vervoerbedrijven, uit kringen van de gebruikers van het vervoer en organisaties op gouvernementeel niveau. Onder deze laatste is de Europese Conferentie van Ministers van Verkeer -naar afkorting van zijn Franse benaming meestal als 'CEMT' aangeduid- bepaald niet de minst interessante. Zeker, zoals dadelijk zal blijken, voor mensen uit het wetenschappelijk bedrijf.

De CEMT, opgericht in 1953, en zetelend in Parijs, is primair bedoeld als forum voor de Europese ministers van verkeer van, thans, 19 aangesloten landen. Naast haar hoofdtaak als orgaan ter bevordering van de ontwikkeling van het Europese grensoverschrijdende vervoer in het zg. 'inland transport' (binnenvaart, spoorwegen, wegvervoer) vormt de CEMT ook in ander opzicht een forum. En wel door het bieden van de gelegenheid voor een wetenschappelijke gedachtenwisseling over de problemen van verkeer en vervoer. Zo organiseert de CEMT reeds sedert jaren Ronde Tafelconferenties, waar vraagstukken die van belang zijn voor het door de overheden te voeren beleid via pre-adviezen aan de orde worden gesteld.

De grote ontmoetingspunten tussen de Europese theorie en praktijk van het vervoer vormen echter de driejaarlijkse symposia van de CEMT, met enkele honderden deelnemers, waarvan de jongste van 2 t/m 4 november j.l. in Madrid werd gehouden.

Transport is for people

Er wordt veel gesproken over de toegenomen grootschaligheid van de samenleving, over de explosieve ontwikkeling van de techniek en over negatieve invloeden op het menselijk leefmilieu. Het heeft dan ook niet te verbazen, dat voor dit symposium werd besloten de mens centraal te stellen, tot uiting komend in de symposiumtitel 'Transport is for people'. In overeenstemming met het karakter van de CEMT werd ook in eerdere symposia bij de keuze van de te behandelen deelonderwerpen het criterium van hun relevantie voor het beleid gehanteerd. De pre-adviseurs waren echter merendeels afkomstig uit de weten-

schappelijke wereld. Met deze formule werd ditmaal in belangrijke mate gebroken. Zo was het meer theoretische gedeelte teruggebracht tot een enkele dag en kwamen in de beide overige dagen de actuele problemen zoals die worden ervaren in de praktijk van het vervoer aan de orde. Meer concreet was het eerste, theoretische, gedeelte gewijd aan de problematiek van de bepaling van de vervoersbehoeften van de samenleving. Het tweede deel bestreek het brede terrein van de bedrijfsvoering door de vervoerbedrijven, gericht op het voorzien in de vervoersbehoeften. In beide onderdelen werd ingegaan zowel op het personen- als op het goederenvervoer.

De maatschappelijke vervoerbehoefte

Bij de behandeling van de te verwachten ontwikkeling in de maatschappelijke vervoersbehoeften, werden allereerst de perspectieven m.b.t. het personenvervoer aan de orde gesteld.

Centraal in de pré-adviezen en in de discussie stonden twee vragen:

- zijn onze verplaatsingsbehoeften al dan niet begrensd en
- wat zou de basis voor het vervoerbeleid dienen te zijn, indien de vervoervoorziening niet wordt afgestemd op de koopkrachtige vraag, maar op de verplaatsingsbehoefte.

Wat betreft de grenzen van de behoefte aan verplaatsingen, lijken de ervaringen met de technologische ontwikkelingen en hun consequenties voor de reissnelheden en relatieve kosten van het reizen, veeleer te wijzen in de richting van een sterke toeneming van de mobiliteit dan in die van een substitutie van bespaarde reistijd door alternatieve tijdbestedingen. Zo er al sprake zou zijn van een begrenzing van de verplaatsingsbehoefte, dan blijkt deze grens zich, parallel aan de toenemende verplaatsingsbehoefte, nog steeds te verschuiven.

Ook indien wordt uitgegaan van een veronderstelde begrensde verplaatsingsbehoefte, lijkt het bijzonder moeilijk, daarop een vervoervoorziening te baseren. Immers, de behoeften zijn sterk persoonsgebonden en kunnen moeilijk worden geaggregeerd.

Het loslaten van de koopkrachtige vraag als richtsnoer voor het beleid schept daardoor grote moeilijkheden bij de allocatie van collectieve middelen t.b.v. openbare vervoervoorzieningen voor de te onderscheiden bevolkingsgroepen en/of regio's alsmede bij de vaststelling van het te bieden verzorgingsniveau door de vervoerbedrijven.

De bespreking van de te verwachten ontwikkelingen in de behoeften aan goederenvervoer concentreerde zich eveneens op twee punten, t.w.:

- de te verwachten structuurwijzigingen in de vraag en
 - de milieueffecten van deze veranderingen.
- In kwantitatieve zin wordt geen groei van enige betekenis verwacht.

Wel echter zal de ruimtelijke spreiding sterk toenemen ten gevolge van de zich voortzettende internationale arbeidsverdeling. De internationale goederenvervoerbewegingen zullen dientengevolge veel sterker in omvang toenemen dan de nationale. Mede ten gevolge van de internationale arbeidsverdeling dient in West-Europa rekening te worden gehouden met een sterke differentiatie in de vervoersvraag, waarbij de kwalitatieve aspecten van centrale betekenis zullen worden.

De te verwachten structuurwijzigingen in de vraag naar goederenvervoer zullen vooral het goederenvervoer over de weg doen toenemen.

Die milieu belastende effecten van deze ontwikkeling dienen naar de mening van het Symposium niet te worden teruggedrongen door een kunstmatige beperking van het wegvervoer met grote eenheden, doch veeleer door een vervoerbeleid dat vormen van gecombineerd vervoer (weg/rail, weg/water) stimuleert.

Het goederenvervoer

De benadering van de te verwachten vervoerbehoefteontwikkeling door het management, werd geopend met beschouwingen vanuit de goederenvervoerse sector. De discussies concentreerden zich daarbij op de volgende punten:

- wat betekent de vraagontwikkeling voor het aan te bieden dienstenpakket;
- welke aanpassingen zijn wenselijk in de bedrijfsvoering, met name ten aanzien van de factor arbeid en
- welke aanpassingen zijn wenselijk in het overheidsbeleid.

Ten aanzien van het te bieden dienstenpakket werd geconcludeerd dat de vervoersprestaties een onderdeel zouden gaan vormen van een veel breder dienstenpakket, waarbij de vervoerbedrijven een compleet logistiek systeem moeten kunnen aanbieden. Aangezien de steden de zwaartepunten van de economische activiteiten zullen blijven, dienen de distributieproblemen in stedelijke gebieden bijzondere aandacht te verkrijgen. Bij de ontwikkeling van logistieke systemen zal een optimaal gebruik dienen te worden gemaakt van de mogelijkheden die de informatica kan bieden.

Wat de bedrijfsvoering betreft, stond de factor arbeid centraal, hetgeen begrijpelijk is in het licht van de ruimtelijke gedecentraliseerde bedrijfsvoering, welke hoge eisen stelt aan de met de uitvoering van de dienstverlening belaste medewerkers. Zowel de opleiding als de arbeidsvoorwaarden dienen daar op te worden afgestemd.

Ten aanzien van het overheidsbeleid werd vooral gewezen op de noodzaak om in de binnenvaartsector een oplossing te vinden voor de structurele overcapaciteit, die door velen werd toegeschreven aan de instandhouding van het toerbeurtsysteem voor een deel van het nationale vervoer te water.

Met betrekking tot het goederenvervoer over de weg werd vooral gewezen op de wenselijkheid om

* in ons land in omloop gebracht door één van de pioniers van de vervoerseconomie, H.C. Kuiler, tot voor kort hoogleraar in Rotterdam

JONGE BEDRIJFSECONOMEN VAN THEORIE NAAR ACCOUNTANTSPRAKTIJK

De accountancy vindt zijn basis in de bedrijfs-economie.

Vandaar dat Klynveld Kraayenhof & Co. jonge bedrijfseconomen die registeraccountant willen worden een interessante loopbaanmogelijkheid aanbiedt. Een combinatie van werken en doelgericht verder studeren om straks een functie als accountant te bereiken.

TOEKOMST

Grote internationale ondernemingen behoren tot onze cliënten, maar ook zeer veel kleine en middelgrote bedrijven en instellingen in Nederland.

In onze op dienstverlening ingestelde flexibele organisatie krijgen jonge bedrijfseconomen de gelegenheid een brede ervaring op te doen. Werken op kwalitatief hoog professioneel niveau met een grote mate van zelfstandigheid en afwisseling in het werk.

Dat moet ook wel want wij vinden dat zij allround registeraccountant moeten worden.

Ons planningssysteem en loopbaanplan zijn gericht op interne promotie naar functies op hoog niveau. Ze voorzien in de inzet bij grote en kleine cliënten waar gevarieerde controle- en adviesopdrachten worden uitgevoerd in kleine teams.

In combinatie met werkoverleg en vaktechnische ondersteuning door het Directoraat Vaktechniek biedt dit de reële mogelijkheid snel te onderkennen welke controle-aanpak de beste is. Ook een eventuele specialisatie in de EDP-auditing of het organisatieadvieswerk hoort daarbij. Uitzending naar het buitenland behoort - zeker na het afstuderen - tot de mogelijkheden.

STUDEREN

Voor de accountantsstudie worden ruime faciliteiten geboden.

Daarnaast hebben wij een intern opleidingsprogramma dat voor economen begint met een speciale introductie cursus van vier maal een week.

Het permanente educatieprogramma zorgt ervoor dat U ook na Uw afstuderen als accountant bij kunt blijven.

INLICHTINGEN

Indien U zich tot het boeiende accountantsberoep voelt aangetrokken zullen wij U gaarne nader informeren. Een psychotechnisch onderzoek maakt deel uit van de selectieprocedure.

Een gesprek kunt U telefonisch of schriftelijk aanvragen bij het Hoofd van de afdeling Personeelszaken, Prinses Irenestraat 59, 1077 WV Amsterdam. Telefoon 020-5461238.

Voor meer informatie kunt U gebruik maken van Viditel/Job-data * 30346.#

WERKEN IN DE ACCOUNTANCY

Mogelijkheden genoeg.
Klynveld Kraayenhof & Co. is een groot Nederlands accountantskantoor met 24 kantoren in Nederland. Wij maken deel uit van een federatief samenwerkingsverband van accountantskantoren over de gehele wereld: Klynveld Main Goerdeler (KMG).

Deze samenwerking met collega's in zeer veel landen versterkt de internationale oriëntatie en slagvaardigheid. Het hoofdkantoor van KMG is in Amsterdam gevestigd.

De dienstverlening van Klynveld Kraayenhof & Co. omvat niet alleen de controle van de jaarrekening maar zeker ook adviezen op automatiserings, administratief, organisatorisch, bedrijfseconomisch en fiscaal gebied.

Vanzelfsprekend biedt een dergelijke organisatie haar medewerkers een scala van mogelijkheden.

Klynveld Kraayenhof & Co.

Accountants

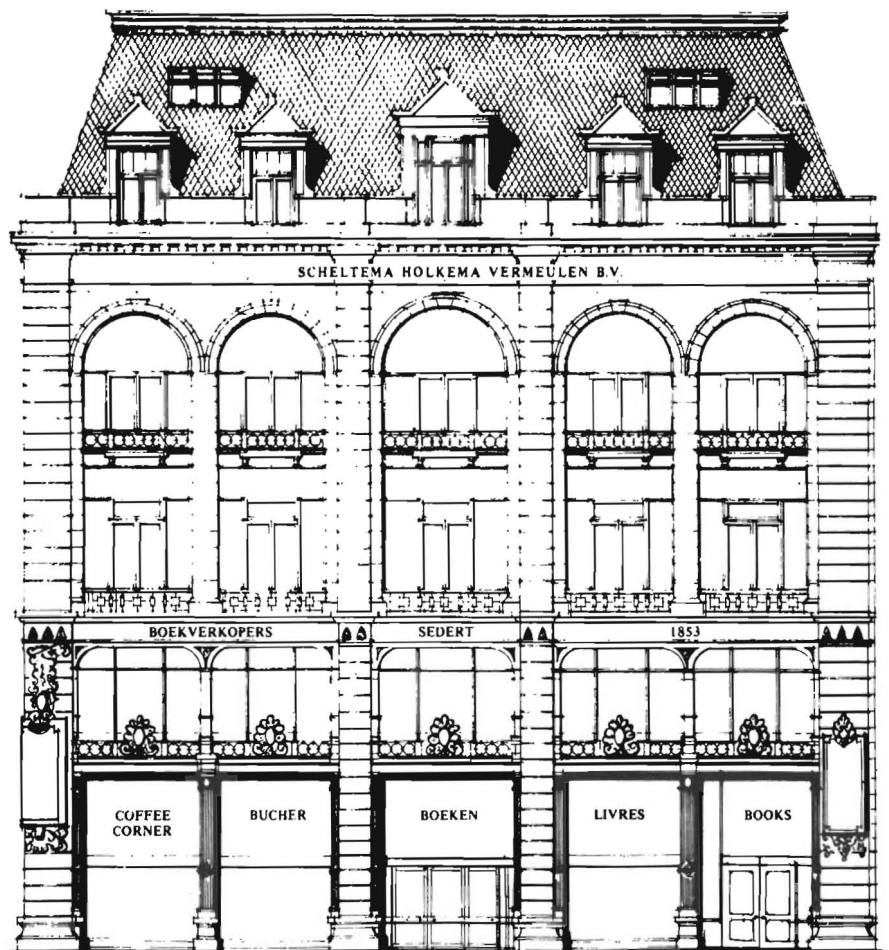
Klynveld Kraayenhof & Co. is gevestigd in:
Amsterdam, Almere, Amersfoort, Apeldoorn, Arnhem, Breda, Deventer, Doetinchem, Dordrecht, Drachten, Eindhoven, 's-Gravenhage, Groningen, Haarlem, Heerlen, Hengelo, 's-Hertogenbosch, Hoorn, Leeuwarden, Middelburg, Nijmegen, Rotterdam, Utrecht, Zwolle

Prinses Irenestraat 59,
Postbus 7137,
1007 JC Amsterdam.
Telefoon: 020-5469111,
Telegramadres: Audit,
Telex: 16506 Audit NL.

SHELTEMA HOLKEMA VERMEULEN B.V

**Een ruime keuze op het gebied van:
accountancy, financiering, automatisering, marketing.
organisatie, economie en geografie**

- R.N.J. Kamerling en P.G. Dekker -
De fiscus contra het zwarte circuit.
Gouda Quint 1982 *f 22,50*
- Polysociaal zakboekje.
PBNA 1982 *f 49,50*
- DHken over arbeid.
Kluwer 1982 *f 24,50*
- J.C.M. Trarbach - Deeltijdarbeid.
Mogelijk of onmogelijk?
Samsom 1982 *f 26,90*
- Consument, onderneming en over-
heid. Handboek over consumentisme,
ondernemingsbeleid en overheidsbe-
leid.
Kluwer 1982 *f 95,--*
- Overheidsbemoeienis.
Opstellen uitgegeven ter gelegenheid
van het 11de lustrum van de Katholie-
ke Hogeschool te Tilburg.
Kluwer 1982 *f 65,--*
- Trends in het sociaal beleid.
Een literatuurverkenning van ver-
wachtingen voor het sociaal beleid in
de jaren tachtig.
Sticht. Stuurgroep Soc.-Wetensch.
Onderzoek. 1982 *f 15,90*
- M. Olson - The rise and decline
of nations.
Economic growth, stagflation and
soc. rigidities.
Yale U.P. 1982 *f 53,10*
- Schumpeterian Economics.
H. Frisch (ed.)
Praeger 1982 *f 56,90*
- R.R. Nelson & S.G. Winter -
An evolutionary theory of economic
change.
Harvard U.P. 1982 *f 101,40*
- B. Caldwell - Beyond positivism:
Economic methodology in the
twentieth century.
George Allen & Unwin. 1982 *f 80,85*
- S. Amin, G. Arrighi, A.G. Frank e.a. -
Dynamics of global crisis.
MacMillan 1982 *f 29,75*
- C.A. de Feyter - Industrial policy &
Shipbuilding.
Changing economic structures in
the Low Countries 1600 - 1980.
HES Publ. 1982 *f 42,--*

scheltema holkema vermeulen bv

boekverkopers sedert 1853

spui 10 1012 WZ amsterdam holland tel. 020 - 26 72 12